

2-31 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● **Οδός Πατησίων.**

Από τα χρόνια του Οθωνα στο 2000.

Της **Αριστέας Παπανικολάου - Κρίστενσεν**

● **Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.**

Οι περιπέτειες σχεδιασμού και οικοδόμησης του μεγαλύτερου ελληνικού μουσείου.

Της **Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη**

● **Από τα «βιζαβί» στον ηλεκτρικό.**

Η συγκοινωνία στα Πατήσια, από τις εκδρομές του περασμένου αιώνα έως τη σημερινή πολύβουη λεωφόρο.

Της **Ναταλίας Σαμαρά-Γκαϊλίχ**

● **Το «Ακροπόλ Παλάς».**

Το ξενοδοχείο – στολίδι της Πατησίων σφράγισε την κοινωνική ζωή της Αθήνας στο Μεσοπόλεμο.

Του **Νικ. Θ. Χολέβα**

● **Πανεπιστήμια και σχολεία.**

Το Πολυτεχνείο, η Εμπορική και τα σημαντικότερα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια της Πατησίων.

Της **Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη**

● **Μοντέρνα αρχιτεκτονική.**

Η πυκνή παρουσία αξιολογών κτιρίων της δεκαετίας του '30 στην Πατησίων.

Του **Πάνου Εξαρχόπουλου**

● **Η «Κηπούπολη» Κυπριάδη.**

Αξιόλογο αρχιτεκτονικό σύνολο με σπίτια του Μεσοπολέμου στο τέρμα της Πατησίων.

Του **Μάνου Μπίρη**

● **«Χαρά»: πολυκατοικία πρότυπο.**

Σπάνιο παράδειγμα μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής με ευχάριστους και ανθρώπινους χώρους.

Της **Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη**

● **Τότε, στην οδό Πατησίων...**

Ενθυμήσεις από το μαγικό μικρόκοσμο της γειτονιάς στη δεκαετία του '50.

Του **Κ. Ι. Αγγελόπουλου**

● **«Η μεγαλύτερα εις μήκος οδός».**

Πατησίων: Ένας ζωντανός ασφάλτινος «ποταμός» στην καρδιά της πολύβουης πόλης.

Του **Γιώργου Τσίρου**

Εξόφλλο: Αποψη της Πατησίων στη διασταύρωση με τη Λ. Αλεξάνδρας (πλ. Αγύπτου). Φωτογραφία του Δ.Α. Χαρισιάδη, τραβηγμένη στις 31 Μαρτίου 1955 (Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Οδός Πατησίων

Από τα χρόνια του Οθωνα στο 2000

Ο δρόμος που οδηγούσε προς τα Πατήσια (το όνομα της περιοχής προέρχεται είτε από τον Τούρκο κτηματία Πατίς-αγά είτε από τον επιρρηματικό τύπο Βατήσι του αρχαίου Βατής) ήταν ο πιο δημοφιλής εξοχικός περίπατος των Αθηναίων (φωτ.: συλλογή Αντώνη Σ. Μαΐλλη).

Της **Αριστέας Παπανικολάου-Κρίστενσεν**

Αρχαιολόγος

ΜΕΤΑ τη μάχη των Πλαταιών, ο Θεμιστοκλής το 478-77 για να προστατέψει την πόλη της Αθήνας από ενδεχόμενες περσικές επιδρομές, την έκλεισε σ' ένα τείχος που είχε γύρω στα 6,5 χλμ. μήκος και εννέα πύλες απ' όπου άρχιζαν οι δρόμοι που ένωναν την Αθήνα με τους δήμους της Αττικής και την Εύβοια. Πέρασαν πάνω από χίλια χρόνια και η Αθήνα τειχογυρίζεται και πάλι, αυτή τη φορά από τον Χασεκή που θέλει έτσι να την προφυλάξει από τις επιθέσεις των Τουρκαλβανών. Το τείχος αυτό μικρότερο από το παλαιότερο, ήρθε και πάτησε πολλές φορές στα σημάδια του αρχαίου, κυρίως το βορεινό του κομμάτι. Οι πύλες που ανοίχτηκαν ήταν επτά και βρισκονταν περίπου στα ίδια σημεία με τις αντίστοιχες του αρχαίου τείχους. Εκεί δε, όπου σήμερα η οδός Αιόλου συναντά την οδό Σοφοκλέους, στο άκτιστο οικοπέδο δίπλα στην Εθνική Τράπεζα, εκεί εντοπίστηκαν τα ερείπια των αρχαίων Αχαρνικών πυλών και λίγο δυτικότερα απέναντι από την είσοδο της κεντρικής Αγοράς επί της Σοφοκλέους, βρισκόταν η μενιδιάτικη πόρτα ή η πόρτα των Αγίων Αποστόλων. Ο δρόμος που άρχιζε από το σημείο εκείνο ακολουθούσε τα αχνάρια του αρχαίου και προχωρούσε με κατεύθυνση την Πάρνηθα, προς το Με-

νίδι και την Εύβοια. Τμήμα της αρχαίας Αχαρνικής οδού βρέθηκε στις πρόσφατες ανασκαφές στην πλατεία του Δημαρχείου – Κοτζιά.

Τα βαφτίσια της οδού

Στο 1834 η Αθήνα γίνεται πρωτεύουσα, τα όριά της επεκτείνονται, το τείχος του Χασεκή κατεδαφίζεται. Σημαντικά τμήματα των δρόμων που κινούσαν παλιά από τις πύλες άρχισαν να ενσωματώνο-

Επιμέλεια αφιερώματος:

ΟΛΓΑ ΣΕΛΛΑ

νται σιγά σιγά στον ιστό της πόλης που όλο και μεγάλωνε. Ο δρόμος που άρχιζε από τη μενιδιάτικη πόρτα έγινε γνωστός στους ντόπιους και τους ξένους ως ο δρόμος προς τα Πατήσια γιατί περνούσε μέσα από το χωριουδάκι Πατήσια, 4-5 χλμ. στα βόρεια της Αθήνας. Σχετικά με την προέλευση του τοπωνυμίου Πατήσια οι γνώμες των ειδικών διίστανται. Ο Καμπούρογλους πιστεύει ότι προέρχεται από κάποιον Τούρκο κτηματία Πατίς-αγά. Ο Μπίρης υποστηρίζει την άποψη του Στέφανου Δραγούμη που φαίνεται να είναι και η επικρατέστερη ότι το τοπωνύμιο προέκυψε από τον επιρρηματικό τύπο Βατήσι του αρχαίου δήμου Βατής.

Ο δρόμος που οδηγούσε προς τα

Πατήσια ήταν σε όλο το διάστημα του 19ου αι. ο πιο δημοφιλής εξοχικός περίπατος των Αθηναίων και τα Πατήσια ένας εξαιρετικά ευχάριστος τόπος αναψυχής των κατοίκων της πρωτεύουσας. Το χωριουδάκι Πατήσια ήταν γεμάτο δροσερούς κήπους και κυριολεκτικά πνιγμένο στα δέντρα και τα άνθη.

Η θέα από εκεί ήταν υπέροχη «καθώς άφηνε κανείς τη ματιά του να πλανιέται πάνω από την Αθήνα και να γλιστράει προς τη θάλασσα» όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Stademann το 1835. Το μικρό αυτόν παράδεισο είχε διαλέξει ο Άγγλος ναύαρχος Μάλκολμ για να κτίσει το 1832 το αρχοντικό του. Είναι η γνωστή βίλα Μάλκολμ με το μεγάλο κήπο που σήμερα στεγάζει το Ασυλο Ανιάτων, στην Αγία Ζώνη. Για τη μεταφορά των οικοδομικών υλικών, είχε παραγγείλει ο ναύαρχος στη Μάλτα, δύο δίτροχα κάρα. Ήταν μάλιστα τα πρώτα κάρα αυτού του είδους που είχαν έρθει στην Αθήνα προκαλώντας την περιέργεια και τον έντονο θαυμασμό των αυτόχθονων κατοίκων της.

Η έλλειψη του πράσινου στην πρωτεύουσα, τα πρώτα κυρίως οθωνικά χρόνια ήταν πολύ έντονη. Η συμβολή της βασίλισσας Αμαλίας για τη δένδροφύτευση της Αθήνας υπήρξε πολύ σημαντική. Δένδρα από όλα τα μέρη της Ελλάδας φυτεύονταν στις πλατείες και τους

Η Πατησίων είχε έντονη κοινωνική ζωή. Κατά μήκος του δρόμου υπήρχαν καφενεία, γαλακτοπωλεία, ζαχαροπλαστεία, μπιραρίες, εστιατόρια, ξενοδοχεία (φωτ.: συλλογή Χαριλάου Πατέρα).

κεντρικούς δρόμους. Πολλοί δρόμοι απέκτησαν δενδροστοιχίες μεταξύ αυτών και η οδός προς τα Πατήσια παρόλο που επρόκειτο για εξοχικό δρόμο. Γίνονταν ακόμα και μεταφυτεύσεις φοινικόδεντρων από τα νησιά κυρίως τη Χίο και την Ιο. Το έργο είχε αναλάβει ο δήμος Αθηναίων, στην υπηρεσία του οποίου είχε τεθεί για το σκοπό αυτό ο κηπουρός της βασιλίσσας Αμαλίας, Fr. Schmidt.

Η επίσημη χάραξη

Το 1841 με απόφαση του δήμου Αθηναίων άρχισε η διευθέτηση και η κατασκευή της οδού που οδηγούσε στο χωριό Πατήσια. Τη σχετική μελέτη είχε αναλάβει ο γεωμέτρης J. Beck. Σύμφωνα με το σχέδιο που συνέταξε, το τμήμα του δρόμου αυτού από τη Σοφοκλέους ως τη Σταδίου είχε 12 μ. και το επόμενο τμήμα ως το ύψος της σημερινής οδού Στουρνάρη 14 μ. Ο δρόμος ακολουθούσε στη συνέχεια τον άξονα της Αιόλου αφήνοντας ανατολικά το παλιό του κομμάτι, εκεί όπου σήμερα περνά η οδός Μαυρομματαίων και το οποίο συναντούσε στο πλάτωμα, όπου διαμορφώθηκε αργότερα η πλατεία Αμερικής. Στο σημείο εκείνο ακολουθούσε πάλι τον παλιό δρόμο, ο οποίος αποκτούσε πλάτος 10 μ. Η διευθέτηση της Πατησίων γινόταν έτσι, επάνω στον αρχαίο δρόμο πλην ενός μι-

κρού σχετικά τμήματος. Σε πρώτη φάση το σχέδιο αυτό τροποποιημένο περιέλαβε το τμήμα της οδού Πατησίων από τη Σταδίου ως τη σημερινή οδό Βερανζέρου.

Παράλληλα με τις παραπάνω πολεοδομικές ρυθμίσεις που προχωρούσαν με αργούς ρυθμούς, η οδός Πατησίων εξακολουθούσε να παραμένει για τους κατοίκους

της πρωτεύουσας ένας αγαπημένος, εξοχικός περίπατος και η κυριότερη ψυχαγωγία για όλους μια και το θέατρο με τις παραστάσεις

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Το εργοστάσιο ζυθοποιίας και παγοποιίας Μ. και Ε. Κλωναρίδη. Σήμερα έχει απομείνει ένα μικρό μέρος του αρχικού κτιρίου. Δίπλα του βρισκόταν το κέντρο «Ουράνιος». Στον κήπο του και στις πολυτελείς αίθουσες συγκεντρώνονταν εκλεκτές συντροφίες Αθηναίων (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Λεπτομέρεια από το Πανόραμα των Αθηνών του Fr. Stademann το 1835. Δεξιά, πίσω από τα τελευταία σπίτια της εικόνας ένας δρόμος διασχίζει έναν στρατιωτικό καταυλισμό και οδηγεί στα Πατήσια που εικονίζονται στο βάθος αριστερά με τα σπίτια, τους κήπους και την έπαυλη του Μάλκολμ.

Συνέχεια από την 3η σελίδα
των ιταλικών μελοδραματικών θιάσων δεν αποτελούσε ψυχαγωγία για τα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Μόνο ο δυνατός βοριάς, καθώς έπνιγε τα πάντα στη σκόνη, μπορούσε να σταθεί εμπόδιο στον περίπατο, στην Πατησίων. Οι περιπατητές μπορούσαν να απολαύσουν μια μπύρα στο περίφημο «Παυσίλυπο», μπουρாரία και εξοχικό καφενείο που είχε συστηθεί το 1839 από Βαυαρούς αξιωματικούς και λειτούργησε για πολλές δεκαετίες μετά. Βρισκόταν στο χώρο που ανοίγεται μπροστά στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Λίγο μακρύτερα στο ύψος του Πεδίου του Αρεως υπήρχε μια σειρά από αναψυκτήρια και καφενεδάκια με τακτικούς θαμώνες τις καθημερινές, μέλη της α-

στικής τάξης των Αθηναίων.

Κοινωνική ζωή

Τις Κυριακές και τις αργίες, το σκηνικό στην Πατησίων έπαιρνε μια πολύχρωμη και πολύβουη χροιά. Ήταν μια πραγματική γιορτή για όλους τους κατοίκους της Αθήνας. Η ευκατάστατη αστική τάξη, οι καλοστεκούμενοι πολίτες, οι ξένοι πρεσβευτές, οι αξιωματικοί και άλλοι έκαναν τον καθιερωμένο τους περίπατο, είτε με τα πόδια, είτε έφιπποι, είτε με τις άμαξες. Παράλληλα ένα πλήθος από οικογενειάρχες μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά, φορώντας όλοι τα γιορτινά τους, ακολουθούσαν το ρεύμα του περιπάτου. Κάπως παράμερα, κατά μήκος του δρόμου και στη σκιά κάποιου τοίχου κάθονταν μαζεμένες οι εργάτριες και οι υπηρέτριες παρακολουθώ-

ντας το πήγαινε-έλα της κομπής αθηναϊκής κοινωνίας. Κι όταν έφτανε το απόγευμα, στις τρεις το χειμώνα και στις επτά το καλοκαίρι τότε άρχιζε «η μουσική». Για δύο ώρες μουσικοί του στρατού έπαιζαν καντρίλλιες, βαλς και πόλκες.

Στο διάστημα αυτό εμφανιζόταν και ο βασιλιάς με τη βασίλισσα και την ακολουθία τους, οι οποίοι σταματούσαν τον περίπατό τους για να απολαύσουν τους γνώριμους ήχους της πατρίδας τους.

Ο κόσμος σχημάτιζε έναν μεγάλο κύκλο γύρω από τη «μουσική» που είχε τη μόνιμη θέση της σε μία ξύλινη, πολυγωνική εξέδρα στημένη στο χώρο εμπρός από το εκκλησάκι του Ταξιάρχη, στην αρχή του Πεδίου του Αρεως. Η πολυγωνική αυτή εξέδρα έδωσε και το όνομα «Πολύγωνο» στη γύρω περιοχή. Ο Γάλλος

Ε. About είναι πολύ παραστατικός στην περιγραφή της γιορτινής αυτής απόλαυσης των Αθηναίων: «Ο κομπός κόσμος της Αθήνας έχει για κυριότερη ψυχαγωγία του, χειμώνα – καλοκαίρι, τον περίπατο στην οδόν Πατησίων. Φθάνουν εκεί με τα πόδια, με αμάξι και κυρίως με άλογο. Κάθε Έλληνας που βρίσκει να δανεισθεί 300 δρχ. βιάζεται να αγοράσει ένα άλογο.

Κάθε Έλληνας που έχει στην τσέπη του 3 δρχ. τις διαθέτει νοικιάζοντας ένα άλογο... Συναντάς στη μουσική έναν ορισμένο αριθμό από αστές που δεν ξεμυτίζουν έξω παρά μία φορά την εβδομάδα. Οι σύζυγοί τους τις βγάζουν έξω ντυμένες με ρούχα από ένα μπαούλο που αυτοί έχουν το κλειδί τους. Τις βουρτσίζουν και τις εκθέτουν στο ύπαιθρο ως το βράδυ! Μετά τη μουσική ξαναγαυρίζουν στο μπαούλο τους...».

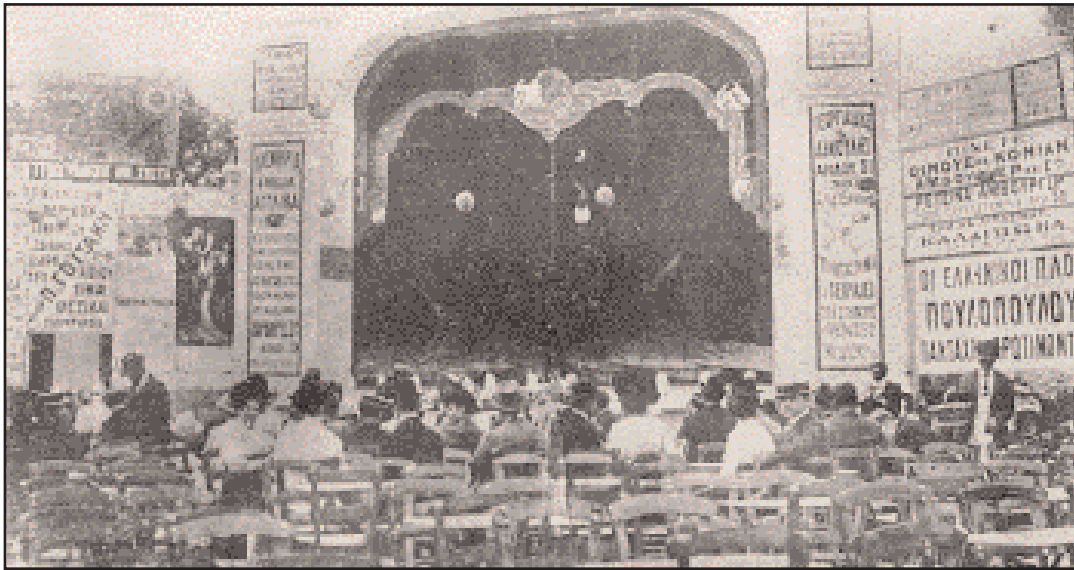
Στα 1860 η συμβολή των οδών Αιόλου και Πατησίων γίνεται ο πυρήνας της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής της Αθήνας. Με αρχή το καφενείο του Γιάννη Χαύτα, η περιοχή που πήρε το όνομα Χαυτεία απέκτησε με τα χρόνια πληθώρα καφενείων και ζαχαροπλαστείων. Στα κεφανεία γίνονταν καθημερινά θυελλώδεις πολιτικές συζητήσεις κυρίως για το πολιτειακό θέμα της χώρας. Τη νύχτα μεταξύ της 10ης-11ης Οκτωβρίου 1862 που αποφασίστηκε η έξωση του Οθωνος, η γιορτή για τα επινίκια ξεκίνησε από τα καφενεία της αρχής της Πατησίων και κορυφώθηκε στους στρατώνες του ιππικού στο Πεδίο του Αρεως, ένα διώροφο, παραλληλόγραμμο κτίριο απέναντι στην εκκλησούλα του Ταξιάρχη. Στους χώρους του δόθηκε το γεύμα των επινικίων.

Μοναδική απεικόνιση της μπιρραρίας – εξοχικό καφενείο «Παυσίλυπον» που είχε συστηθεί το 1839 από Βαυαρούς αξιωματικούς. Πίσω διακρίνεται το κτίριο του Μουσείου στη φάση που έμεινε μετά το θάνατο του αρχιτέκτονα Κάλκου. «Παυσίλυπον – Αθήνα 20 Νοεμ. '78». (A. L. Winstrup, σχέδιο με μολύβι 16,5x10,5 εκ. τετρ. σχ. 18245, Ακαδημία Καλών Τεχνών – τμήμα Αρχιτεκτονικών Σχεδίων, Κοπεγχάγη)

ΝΕΟΣ ΚΗΠΟΣ ΕΝ ΠΑΤΗΣΙΟΙΣ

Τὰ Πατησια ἢ ὠραιοτέρα τῶν Ἀθη-
νῶν ἐξοχὴ καὶ ρομάντζα πολλὰς βεβή-
κωσιότητος εἶχον καὶ μέχρι τοῦδε. Τὸ ἑ-
ραιότερον ὅμως καὶ ἀναψυκτικώτερον τὸ
ἀπέκτησαν τώρα, τὸν νέον κήπον. ὁ «Λυ-
κοῦργος» πέραν καὶ πλησίον τοῦ Ἁγίου
Λουκά, παρὰ τὸν σταθμὸν τῶν λεωφορείων
εἶναι πάγκαλος πρασινάδα καὶ δένδρα πυ-
κνόφυλλα καὶ μύρα καλλίστη, καὶ κατὰ-
φρεστικὰ φαγητὰ κρύα, καὶ περιποιήσις ἀμει-
πτος καὶ προθυμοτάτη.
**Ἄλλοι φέτος εἰς τὸν «Λυκοῦρ-
γόν» τῶν Πατησίων**

Αριστερά: Διαφήμιση από την εφημερίδα «ΚΑΙΡΟΙ» της 30ής Απριλίου 1898. Ο σταθμός των λεωφορείων που αναφέρει το κείμενο δεν είναι άλλος από τον σταθμό των «βιζαβί» (από το βιβλίο της Ναταλίας Σαμαρά – Γκαϊλίχ «Ιχνογραφία Πατησίων», φωτ.: Τάκης Παπαδόπουλος). Δεξιά: Απογευματική παράσταση στο θεατράκι της Αλυσίδας, τέρμα Πατησίων (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Παρών ήταν και ο ποιητής Γ. Παρά-
σχος, ο οποίος έκανε την έμμετρη
 πρόταση «...Εἰς τιμὴν τοῦ Οκτωβρί-
ου το ποτήρι ας κενωθῆ...».

«... με ευρωπαϊκά πρότυπα»

Τα χρόνια εκείνα είχε επισκεφθεί
την Αθήνα ο Δανός θεολόγος
Waldemar Schmidt. Κάνοντας έφιπ-
πος έναν περίπατο προς τα Πατή-
σια, γράφει σχετικά με την οδό Πα-
τησίων, «Ο δρόμος στην αρχή είναι
εξαιρετικός με πολύ καλό πλακό-
στρώτο, φτιαγμένο σύμφωνα με τα
ευρωπαϊκά πρότυπα. Μετά από μια
ώρα περίπου αρχίζει και γίνεται έ-
νας στενός χωματόδρομος. Εν τού-
τοις, κατά ένα περίεργο τρόπο μπο-
ρεί κανείς να διασχίσει αυτό το δρό-
μο με αμάξι σε μια απόσταση που εί-
ναι περίπου 4 ώρες. Στο πρώτο μέ-
ρος του δρόμου, το πλακοστρωμέ-
νο, συναντά κανείς σκόρπιες κατοι-
κίες και μικρούς αμπελώνες. Στ' α-
ριστερά του δρόμου ανοίγεται ο ε-
λαιώνας, πίσω από έναν λοφίσκο
που μοιάζει να ξεφυτρώνει από το
χώμα, έχοντας στην κορυφή του το
μαρμάρινο μνήμα του ξακουστού
αρχαιολόγου Karl Ottfried Muller.
Στη συνέχεια διασχίσαμε το χωριό
Πατήσια με όμορφα και περιποιημέ-
να σπίτια, το κάθε ένα με το αμπε-
λάκι του και πνιγμένα μέσα στα συ-
κόδεντρα, τις πορτοκαλιές και τα
λιόδεντρα».

Ένα σημαντικό δημόσιο κτίριο ήρ-
θε να προσδώσει μια ιδιαίτερη αίγλη
στη μορφή του δρόμου με τις
«σκόρπιες κατοικίες». Πρόκειται για
το κτίριο του Πολυτεχνείου. Το
«Σχολείο των Τεχνών» όπως ονομά-
στηκε από την ίδρυσή του το 1836,
στεγαζόταν σε μια από τις οικίες
του Γ. Βλαχούτζη, στην οδό Πειραι-
ώς. Η Ελένη Τσιτσα με ένα γενναίο
χρηματικό ποσό του συζύγου της
Μιχαήλ και με μια επιπλέον δωρεά
δική της, αγόρασε το 1859 ένα οικο-
πεδο στην οδό Πατησίων το οποίο
και χάρισε στο Δημόσιο με σκοπό να
κτιστεί εκεί το κτίριο του Πολυτε-
χνείου. Δύο χρόνια αργότερα ανα-
τέθηκαν στον αρχιτέκτονα Λύσαν-

δρο Κουταντζόγλου τα σχέδια για
την οικοδόμηση του κτιρίου. Το Νο-
έμβριο του 1862 ένα μήνα μετά την
έξωση του Οθωνος, άρχισε η οικο-
δομή της οποίας οι εργασίες προ-
χωρούσαν με πολύ αργό ρυθμό και
λόγω ελλείψεως χρημάτων διεκό-
πησαν προσωρινά το 1870. Τελικά
τα εγκαίνια της κεντρικής πτέρυγας
έγιναν το 1876.

Δίπλα στο Πολυτεχνείο, σε οικο-
πεδο που δώρισε στο Δημόσιο πάλι
η Ελένη Τσιτσα, ετέθη το 1866 ο
θεμέλιος λίθος για την ανέγερση

του αρχαιολογικού Μουσείου. Η
στέγαση των αρχαιοτήτων ήταν ένα
θέμα που είχε απασχολήσει την κυ-
βέρνηση από την ίδρυση του ελλη-
νικού κράτους. Τα χρήματα για την
ανέγερση του Μουσείου είχε προ-
σφέρει ο πλούσιος ομογενής Δημή-
τριος Βερναρδάκης, ήδη από το
1856. Η οικοδομή άρχισε να κτίζεται
σύμφωνα με σχέδια του Βαυαρού
αρχιτέκτονα Ludwig Lange. Την επί-
βλεψη είχε ο αρχιτέκτονας Πανα-
γής Κάλκος ως την ημέρα του θανά-
του του, το Νοέμβριο του 1875. Ο

Κάλκος είχε κάνει ουσιαστικές με-
τατροπές στο αρχικό σχέδιο. Οι ερ-
γασίες διεκόπησαν και άρχισαν πάλι
τον Ιούλιο του 1879 με επιβλέποντα
μηχανικό τον Αρμόδιο Βλάχο. Η α-
ποπέρατωση του κτιρίου έγινε τελι-
κά το 1888 από τον Ernst Ziller, ο ο-
ποίος στο σχέδιο του Κάλκου πρό-
σθεσε μια επιμήκη στοά με κεντρικό
ιωνικό πρόπυλο από τέσσερις κί-
νες και δυο μικρά ορθογώνια δωμά-
τια στα άκρα της στοάς.

Η Πατησίων επεκτείνεται

Εν τω μεταξύ, το 1864, είχε γίνει η
επέκταση του σχεδίου πόλεως ως
την οδόν Στουρνάρη, από την οδόν
Βερανζέρου που ήταν ως τότε. Πέ-
ντε χρόνια αργότερα, το 1869 επε-
κτάθηκε η ρυμοτομία προς την πλευ-
ρά του Πολυτεχνείου ως τις οδούς
Αχαρνών, Μαυρομματαίων και Πιπί-
νου. Η τελευταία αυτή επέκταση συ-
μπεριέλαβε στο σχέδιο της πόλης το
Πολυτεχνείο και πολλές νεόκτιστες
κατοικίες της οδού Πατησίων.

Στη δεκαετία αυτή του '60 χρονο-
λογείται και ένα από τα πρώτα αστι-
κά αρχοντικά της Πατησίων. Πρόκει-
ται για τη διώροφη κατοικία, σε ρυθ-
μό νεογοτθικό, με κήπο στο πίσω μέ-
ρος, του κτηματία και υφηγητή του
Πανεπιστημίου Νικολάου Ι. Σαριπό-
λου, στη γωνία των οδών Πατησίων
και Χαλκοκονδύλη. Ο αρχιτέκτων
του κτιρίου παραμένει άγνωστος,
καθώς και ο ακριβής χρόνος της α-
νέγερσής του. Η κατοικία αυτή κατε-
δαφίστηκε το 1956 παρά την παραγ-
γελία του ιδιοκτήτη προς τον γιο του
και κληρονόμο του Ιωάννη «ίνα μήτε
εκποίηση μήτε υποθηκείσει ποτέ
αυτήν». Την ίδια τύχη είχε και μια
δεύτερη οικία επί της Πατησίων κο-
ντά στην Ομόνοια την οποίαν ο κα-
θηγητής Σαρίπολος είχε αφήσει σε
έναν άλλο του γιο, τον Νικόλαο.

Στην τελευταία τριακονταετία του
19ου αι. το σχέδιον της πόλεως έχει
επεκταθεί ακόμα περισσότερο. Το
χωριουδάκι Πατήσια έχει γίνει προά-
στιο της πρωτεύουσας, το περικλεί-
νουν οι σημερινοί οδοί Τσίλλερ, Σπ.

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Το διώροφο αρχοντικό της οικογένειας του Ν. Σαριπόλου με κήπο στο πίσω μέρος, κτισμένο σε νεογοτθικό ρυθμό με τις χαρακτηριστικές καπνοδόχους, στη γωνία των οδών Πατησίων και σημερινής Χαλκοκονδύλη. Κατεδαφίστηκε το 1956. Στη θέση του κτίστηκε ένα ακόμα πολυώροφο κτίριο γραφείων που επιβάρυνε περισσότερο μια περιοχή πολύ υποβαθμισμένη αισθητικά. Υδατο-γραφία 31x36 εκ. της κόρης του Ν. Σαριπόλου, Αθηνάς, με ημερομηνία Φεβρουάριος 1882 (Αθηνά Σαριπόλου - Λίβα, Μία Αθηναία ζωγράφος του 19ου αιώνα, εκδ. «Μπάστας - Πλέσσας», 1995).

Η Αθήνα έχει αρχίσει πλέον να απλώνεται επικίνδυνα. Στην Πατησίων όμως κυκλοφορούν ταυτόχρονα τραμ, αυτοκίνητα και άμαξες (φωτ.: αρχείο Ν. Πολίτη).

Συνέχεια από την 5η σελίδα

Λάμπρου, Νάξου και Ανάφης και από το 1871 ονομάζεται Ανω Πατήσια. Λίγα χρόνια αργότερα το 1879, δημιουργείται ένα νέο προάστιο μεταξύ των σημερινών οδών Πατησίων, Αγίου Μελετίου και Κνωσού, τα Κάτω Πατήσια. Μέσα στη δεκαετία του '70 μεταξύ του 1876-78 έγινε η χάραξη της οδού Κυκλοβόρου, της τωρινής λεωφόρου Αλεξάνδρας που συνένωσε την Πατησίων με την Κηφισιάς.

Ός τότε, η σύνδεση γινόταν με ένα μονοπάτι που ακολουθούσε τη νότια όχθη του Κυκλοβόρου κι έφθανε ως τους Αμπελοκήπους. Η χάραξη ήταν έργο του φωτισμένου μηχανικού της πόλης Ιωάννη Γενισαρή στον οποίον το σχέδιο της πρωτεύουσας οφείλει θεμελιώδεις ρυμοτομικές επεμβάσεις.

Η Πατησίων είχε έντονη κοινωνική ζωή! Κατά μήκος του δρόμου υπήρχαν καφενεία, γαλακτοπωλεία, ζαχα-

ροπλαστεία, μπουραρίες, εστιατόρια, ξενοδοχεία και το 1894 άρχισε να λειτουργεί το θερινό θέατρο «Αθηναίον», στη συμβολή των οδών Πατησίων και Κυκλοβόρου. Η δε πλατεία Αγάμων, πλατεία Αμερικής από το 1927, όπου και το τέρμα του ιπποτροχιόδρομου, πήρε το όνομά της από μία συντροφιά μεσήλικων Αθηναίων που συνήθιζε από την άνοιξη του 1887, να συχνάξει σε κάποιο από τα εκεί καφενεία. Την ημέρα της Πρω-

τομαγιάς η Πατησίων έσφιζε από τις εύθυμες συντροφίες των Αθηναίων που πήγαιναν στα γεμάτα άνθη Πατήσια, να πλέξουν το μαγιάτικο στεφάνι και να υποδεχτούν τον πρώτο μήνα του καλοκαιριού με χορούς, τραγούδια και φαγοπότια. Στο τέλος του αιώνα εκεί που έφτανε πια το τέρμα της Πατησίων μπήκε ένα τεχνητό, μετακινούμενο όριο, μια αλυσίδα με σκοπό να φράξει την ισόπεδη διάβαση όταν περνούσε το «Θηρίο», το τρένο που πήγαινε στην Κηφισιά. Έτσι η γύρω περιοχή ονομάστηκε Αλυσίδα.

Στις μέρες μας η Πατησίων έχει βέβαια αλλάξει μορφή και λειτουργία. Είναι φυσικό επόμενο, γιατί βρίσκεται πια στην καρδιά μια μεγαλούπολης. Δεν είναι όμως καθόλου επόμενο να αλλάξει και το όνομά της. Είναι πολύ λυπηρό που οι δημοτικοί μας άρχοντες παραμέρισαν το γεγονός ότι «ο δρόμος έχει τη δική του ιστορία» και η Πατησίων έγινε επίσημα οδός 28ης Οκτωβρίου. Με όλο το σεβασμό που τρέφουμε όλοι μας για την ιστορική αυτή επέτειο η νέα ονομασία δεν υιοθετήθηκε από τους Αθηναίους δημότες, για τους οποίους η Πατησίων παραμένει Πατησίων και συνάμα αποτελεί άλλο ένα παράδειγμα προς αποφυγήν για τη διγλωσσία που ταλαιπωρεί τους ιστορικούς δρόμους του κέντρου της πρωτεύουσας.

Βοηθήματα: Κ. Μπίρης, «Αι Αθήναι», β' έκδ. Μέλισσα 1995. «Αι τοπωνυμιαί της πόλεως και των περιχώρων των Αθηνών», Αθήναι 1971.

Ι. Τσαντλός, «Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών», Αθήναι 1960.

Παιδικός κήπος στη συμβολή των οδών Πατησίων και Λ. Αλεξάνδρας. Στο βάθος το κτίριο που σήμερα στεγάζει τη ΓΣΕΕ (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Οι περιπέτειες σχεδιασμού και οικοδόμησης του μεγαλύτερου ελληνικού μουσείου

Ο θεμέλιος λίθος του Μουσείου μπήκε το 1866. Για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκαν πέτρες από το λατομείο των Πινακωτών στο λόφο του Λυκαβηττού, μάρμαρα από τον Υμηττό, την Πεντέλη και τον Κοκκιναρά και αρχαίο οικοδομικό υλικό από το θέατρο του Διονύσου και την περιοχή της Πυργιώτισσας. Τα σχέδια που εγκρίθηκαν τελικά ήταν του Lange και η ομάδα που ανέλαβε την πραγματοποίησή τους οι Π. Κάλκος, Αλ. Ραγκαβής, Γ. Μεταξάς, Εμ. Μανιτάκης, Γ. Σκουζές και Π. Ευστρατιάδης. Το 1888 ο Ernst Ziller αναλαμβάνει την επίβλεψη των εργασιών και επιφέρει τροποποιήσεις στο αρχικό σχέδιο (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Της **Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη**
Επίκουρης καθηγήτριας στο ΕΜΠ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ αρχαιολογικό μουσείο της Ελλάδας ιδρύθηκε στην Αίγινα, με έφορο το γνωστό Κερκυραίο λόγιο Ανδρέα Μουστοξύδη. Το Μάιο του 1829 τα πρώτα αρχαία ευρήματα τοποθετούνται προσωρινά σε μια από τις αίθουσες του Ορφανοτροφείου. Λίγο αργότερα ο Μουστοξύδης αναθέτει στους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Schaubert τη σύνθεση ειδικού κτιρίου για Μουσεία. Οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες της καποδιστριακής περιόδου και η δολοφονία του Κυβερνήτη δεν επέτρεψε την πραγματοποίηση του σχεδίου του.

Στην οθωνική περίοδο που ακολουθεί το ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες εκδηλώνεται έντονο. Ο νόμος «περί επιστημονικών και τεχνολογι-

κών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» προέβλεπε την ανέγερση «Κεντρικού Δημόσιου Μουσείου διά τας Αρχαιότητας» στην Αθήνα.

Οι οργανωμένες ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας φέρνουν στο φως σημαντικά ευρήματα. Η ανάγκη να βρεθεί ο κατάλληλος χώρος για τη φύλαξή τους γίνεται επιτακτική. «Ο ενταύθα διαμένων διάσημος αρχιτέκτων (χριστιανός) Χάνσεν συνέταξε σχέδιον καταλληλότερον επί τούτου του αντικειμένου». Το μουσείο επρόκειτο να κτιστεί στο ανατολικό τείχος της Ακρόπολης. Το θέμα όμως δεν προχώρησε.

Το καλοκαίρι του 1836 ο γραμματέυς (υπουργός) της Δημ. Εκπαιδεύσεως αναθέτει στο L. Ross να συντάξει το κτιριολογικό πρόγραμμα του Μουσείου. Την ίδια χρονιά ο Γερμα-

νός αρχιτέκτονας Leo von Klenze ετοιμάζει τα σχέδια του Μουσείου. Όπως είναι γνωστό ο Klenze είχε έρθει στην Ελλάδα το 1834 ως απεσταλμένος του βασιλιά Λουδοβίκου της Βαυαρίας και είχε τροποποιήσει το σχέδιο πόλης της Αθήνας των Κλεάνθη και Schaubert. Τότε είχε σχεδιάσει στο νοτιοανατολικό άκρο της Ακρόπολης μια «Εθνική Γλυπτοθήκη» στη θέση όπου αργότερα χτίστηκε από τον Παναγή Κάλκο το μικρό μουσείο της Ακρόπολης.

Το νέο μουσείο που σχεδιάζει το 1836 που θεωρείται ένα από τα καλύτερά του έργα προτείνεται από τον ίδιο να τοποθετηθεί στο λόφο του Αγ. Αθανασίου στον Κεραμεικό.

«...διά Μουσείον δεν είναι κατάλληλοι...»

Το σχέδιο του Klenze προέβλεπε

ένα συγκρότημα από δυο πλευρικά μονώροφα κτίσματα, ένα ορθογωνικό και ένα οκταγωνικό και μια τριώροφη επιμήκη πτέρυγα στο κέντρο. Παρ' όλο ότι το κτίριο σε σύγκριση με άλλα έργα του αρχιτέκτονα ήταν σχετικά απλό, ήταν εν τούτοις εξαιρετικά πολυδάπανο για τις οικονομικές δυνατότητες του νεοσύστατου κράτους. Ετσι δεν χρίστηκε ποτέ.

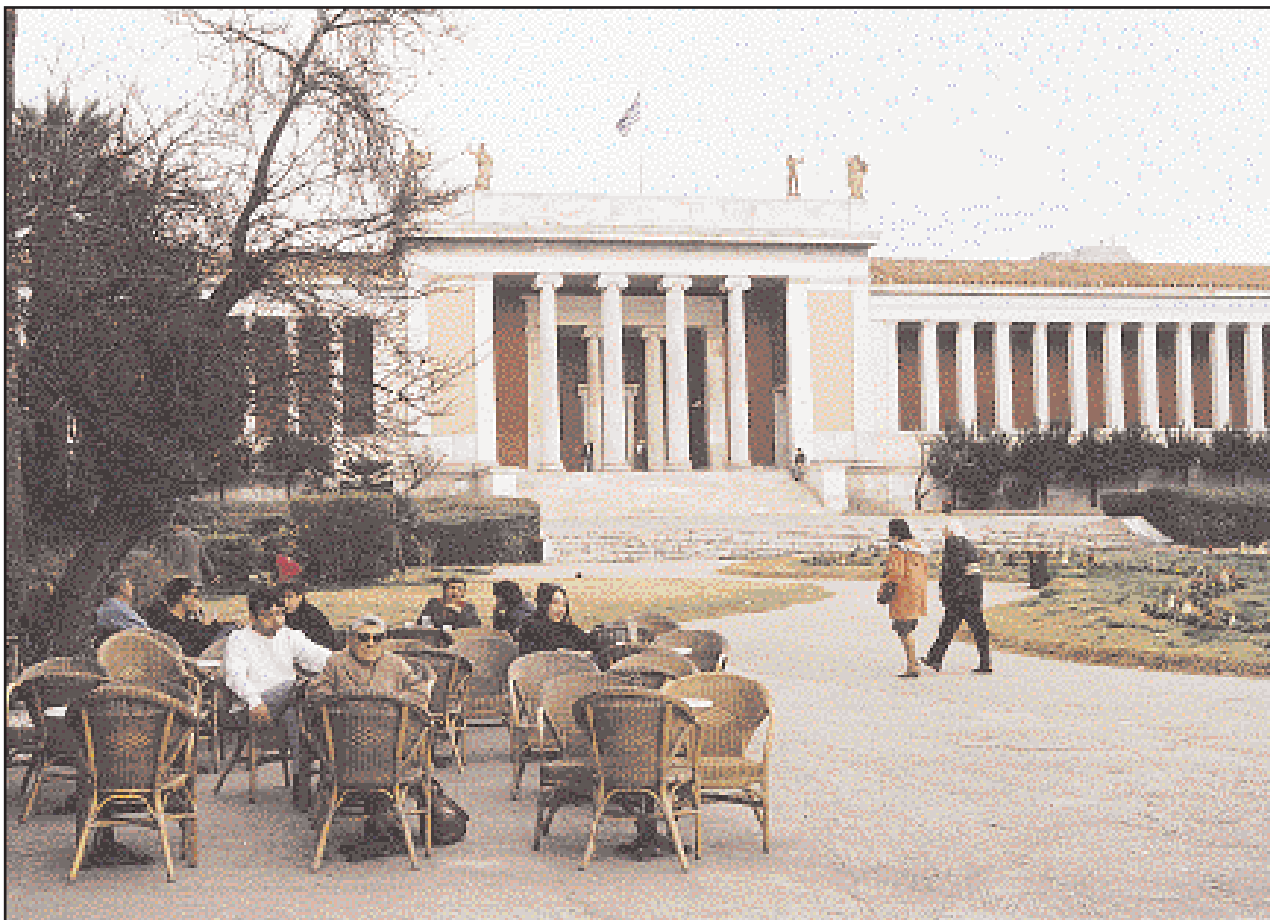
Την ίδια τύχη όμως είχαν και τα κατά πολύ απλούστερα του L. Lange σχέδια και του αρχιτεκτονικού τμήματος του υπουργείου Εσωτερικών.

Το φθινόπωρο του 1836 πάντα, ο Ludwig Lange, καθηγητής τότε της ζωγραφικής στο Γυμνάσιο της Αθήνας, υποβάλλει σχέδια οικοδομής «Βιβλιοθήκης, Μουσείου, κ.λπ.», το οποίο δεν εγκρίνεται από

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Ο χώρος της βόλτας και του καφέ, μπροστά στο Μουσείο, χθες και σήμερα. Πάνω, καρτ ποστάλ (συλλογή Α.Σ. Μαΐλλη) και κάτω, η σημερινή βόλτα των Αθηναίων (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Συνέχεια από την 7η σελίδα

αρχιτεκτονικό τμήμα της γραμματείας των Εσωτερικών. «Αι αίθουσαι έχουν εν μόνον παράθυρον και ακολούθως, δεν θέλουν φωτίζονται αρκετά... αι τετράγωναι αίθουσαι διά Μουσείον δεν είναι κατάλληλοι και όλως διόλου εναντίον του σκοπού του καταστήματος, η πληθύς των αχιβάδων (niches) καθ' ό,τι τα εις αυτά τιθέμενα αγάλματα μόνον εκ μίας θέσεως δύνανται να θεωρηθώσι», παρατηρεί στην έκθεσή του ο προϊστάμενος του τμήματος Ed. Schaubert και προσθέτει

ότι «Στο σχέδιον του καθηγητού κ. Λάγγε δεν εμφανίζεται η τοποθέτησις του καταστήματος».

Στη συνέχεια το αρχιτεκτονικό τμήμα του υπ. Εσωτερικών μελετά νέο σχέδιο «τελειότερον και ακολούθως προκρίτοτερον» του Lange, το οποίο τοποθετείται στη θέση όπου σήμερα η Εθνική Βιβλιοθήκη όπως προβλεπόταν από το σχέδιο Πόλεως. Οι δαπάνες για το κτίριο του Lange ξεπερνούσαν τις 500.000 δρχ., ενώ του αρχιτεκτονικού τμήματος μόλις φθάναν τις 180.000 δρχ. και πάλι όμως το

μουσείο δεν κτίζεται. Οι λόγοι που καθυστερούν την ανέγερσή του είναι κυρίως οικονομικοί. Δεκαεννέα χρόνια αργότερα, το 1853 ο Κυριάκος Πιπτάκης γενικός έφορος αρχαιοτήτων ανακοινώνει και πάλι το θέμα του Μουσείου. Οσον προβαίνει ο χρόνος και οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις πολλαπλασιάζονται, τόσο γίνεται ευαισθητοτέρα η ανάγκη οικοδομής μουσείου».

«Εν ενί βλέμματι...»

Η επιθυμία να αποκτήσει η πρωτεύουσα Μουσείο είναι γενική. Στα

τέλη του χρόνου ο υπουργός των Εσωτερικών πληροφορεί μετά πολλής ευχαριστήσεως το συνάδελφό του επί των εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Εκπαιδεύσεως ότι το αρχιτεκτονικό τμήμα του υπουργείου του πρόκειται να ασχοληθεί με τη σύνταξη νέων σχεδίων για Μουσείο και του ζητά να του αποστείλει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα το κτιριολογικό πρόγραμμα. Η θέση του μουσείου είναι η καθορισμένη από το Σχέδιο Πόλεως αρκετά κοντά στην Ακρόπολη και το Θησείο, έτσι ώστε οι περιηγητές να μπορούν εύκολα να το επισκεπτόνται και «εν ενί βλέμματι θέλουσι επιθεωρήσει τα λείψανα της προγονικής ευκλείας».

Η μελέτη ανατίθεται στους Γεράσιμο Μεταξά νομομηχανικό Κυκλάδων και Δ. Ζέζο «αρχιτεκτόνων ειδημόνων περί της πολιτικής αρχιτεκτονικής». Το Μάιο του 1854 οι δύο άντρες υποβάλλουν τα σχέδιά τους.

Το κτίριο που προτείνει ο Ζέζος έχει κάτοψη ορθογωνίου παραλληλογράμμου με εσωτερικό αίθριο με περιμετρική στοά και δεξαμενή στο κέντρο. Το κτίριο του Μεταξά είναι ένα επίμηκες ορθογώνιο κτίσμα που τερματίζεται στα άκρα με δύο στιβαρά σώματα κατά το πρότυπο της κύριας πτέρυγας του Πανεπιστημίου του Χ. Χάνσεν. Σε αντίθεση με την πρόταση του Ζέζου, η λύση του Μεταξά έχει σχεδιασθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί αργότερα να επεκταθεί, όπως συνέβη και στο Πανεπιστήμιο.

Η πρόσοψη κοσμεύεται με σειρά παραστάσεων, μεταξύ των οποίων τοποθετούνται πλαίσια συγκροτημένα κατά το πρότυπο των αρχαίων θυρωμάτων.

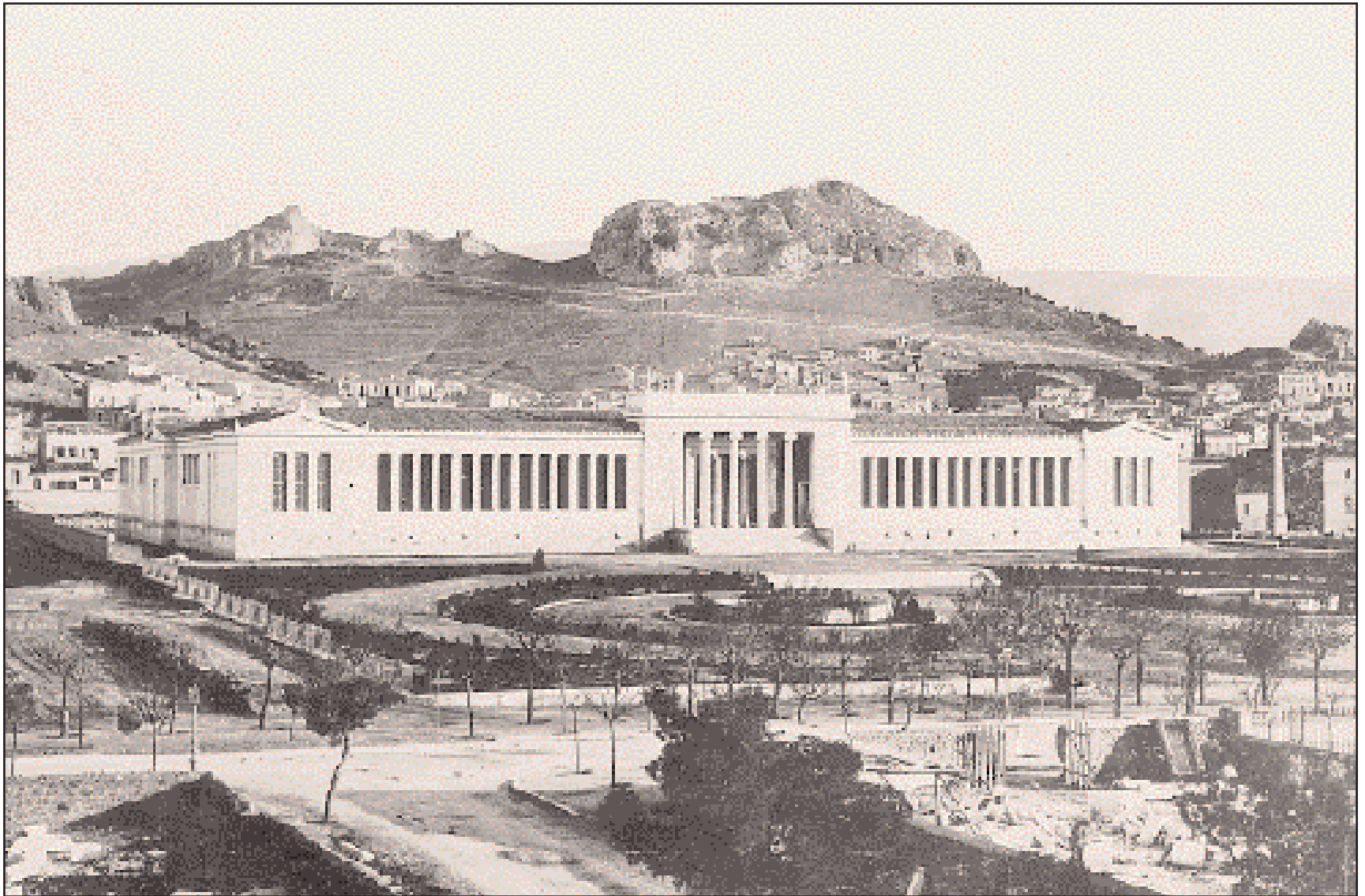
Και οι δύο λύσεις ακολουθούν τους κανόνες του νεοκλασικισμού, ο τρόπος όμως που ο Μεταξάς αντιμετωπίζει το θέμα επιτυγχάνει ένα πολύ καλύτερο αισθητικά αποτέλεσμα. Παρ' όλες τις σχετικά μικρές δαπάνες για την κατασκευή του Μουσείου (85.000 δρχ. η λύση του Ζέζου και 115.000 δρχ. η του Μεταξά) και τις καλές προθέσεις της κυβέρνησης, τα χρήματα δεν βρέθηκαν και τα σχέδια παρέμειναν στα χαρτιά.

Τρία χρόνια αργότερα το 1856 με την ευκαιρία της οικοδόμησης της Ακαδημίας Αθηνών, το θέμα επανέρχεται στην επικαιρότητα. Η κυβέρνηση έχει ήδη αρχίσει την εγγραφή στον κρατικό προϋπολογισμό 10.000 δρχ. το χρόνο, ώστε να συγκεντρωθεί το απαιτούμενο ποσό, ενώ διατυπώνει και επίσημα τις ελπίδες της για την πραγματοποίηση κάποιας δωρεάς.

Ο Δημήτριος Βερναρδάκης, πλούσιος ομογενής από τη Ρωσία ανταποκρίνεται αμέσως προσφέροντας 200.000 δρχ.

Αν και υπάρχουν όμως ήδη έτοιμα τα δύο σχέδια που προαναφέραμε το Μουσείο δεν χτίζεται.

Φαίνεται ότι τα κτίρια δεν είχαν απόλυτα ικανοποιήσει την κρατική διοίκηση. Έτσι το 1858 προκηρύσσεται αρχιτεκτονικός διαγωνισμός

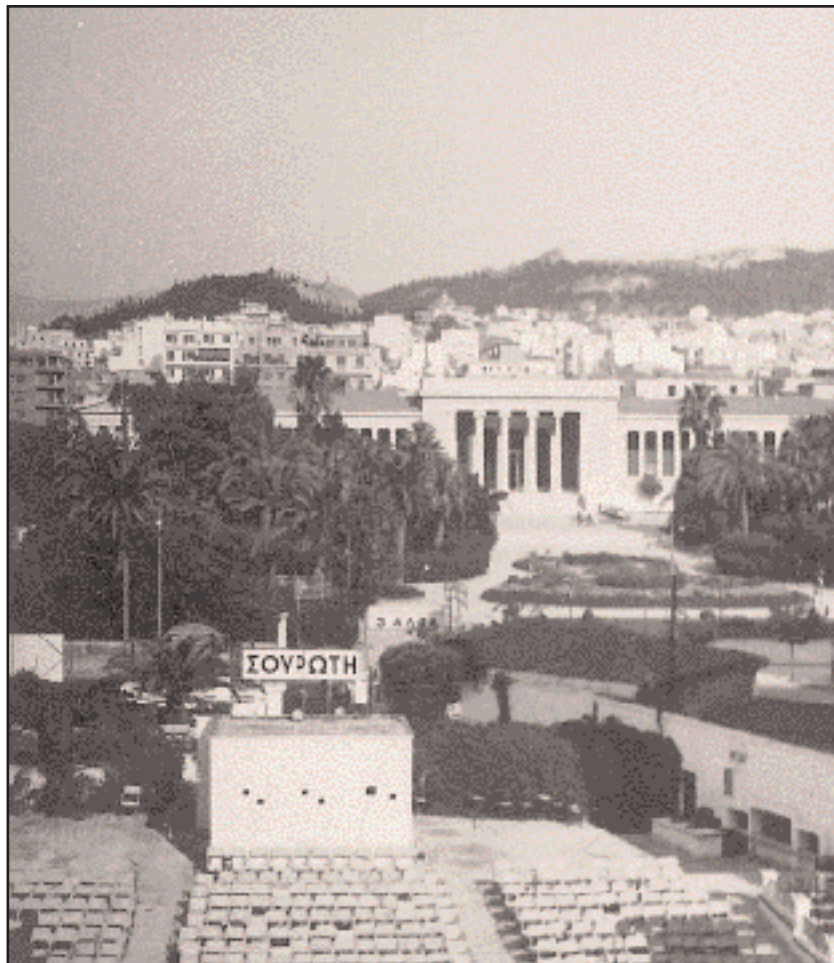
Αθήνα, 1906, οδός Πατησίων. Αρχαιολογικό Μουσείο. Ελάχιστα τα κτίσματα γύρω, πίσω και απέναντι από το Μουσείο. Το κέντρο της Αθήνας στις αρχές του αιώνα ήταν τελείως διαφορετικό (φωτ.: Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

που συνοδεύεται από «Οδηγίες περί κατασκευής Μουσείου Αρχαιολογικού» γραμμένες από τον Ραγκαβή. Δεν προσδιορίζεται όμως η θέση όπου πρόκειται να κτιστεί το Μουσείο.

Στο διαγωνισμό συμμετείχαν Έλληνες και ξένοι αρχιτέκτονες. Τα σχέδιά τους υποβάλλονται στην κρίση της Βασιλικής Ακαδημίας του Μονάχου, η οποία δεν θεωρεί κανένα κατάλληλο.

Ισως την κρίση της Ακαδημίας να επηρεάσει ένα σχέδιο της «Αθηναϊκής Τριλογίας» του Θεοφ. Hansen που κυκλοφόρησε πριν ακόμη λήξει ο διαγωνισμός και εικονίζει την Ακαδημία, το πανεπιστήμιο και αριστερά από το πανεπιστήμιο το «Μουσείο». Σε γενικές γραμμές το σχέδιο του Μουσείου δεν διαφέρει ουσιαστικά από το σχέδιο για την Εθνική Βιβλιοθήκη που χτίστηκε στη θέση αυτή τριάντα χρόνια ύστερα.

Μετά την αποτυχία του διαγωνισμού, ο L. Lange καθηγητής πλέον στην Ακαδημία του Μονάχου, αναλαμβάνει να σχεδιάσει με δική του πρωτοβουλία και πάλι νέα σχέδια για το μουσείο. Στη λύση του, ο Lange διατάσσει τους χώρους γύρω από δύο μεγάλα εσωτερικά αίθρια με περιμετρικές στοές δίνοντας στο κτίριο περισσότερο τη μορφή γλυπτοθήκης και ακολουθώντας μόνο σε γενικές γραμμές τους

Το θερινό θέατρο «Αθήναιον» απέναντι από το Αρχαιολογικό Μουσείο έχει πάρει ήδη τη θέση του στην οδό Πατησίων. Το ίδιο και οι πολυκατοικίες στο κέντρο της πόλης (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

όρους του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού.

Τα νέα αυτά σχέδια του Lange δεν φαίνεται να έχουν καμία σχέση με την πρώτη του λύση που προέβλεπε και την ένταξη της βιβλιοθήκης στο ίδιο κτίριο. Ούτε και η πρόταση αυτή όμως πραγματοποιήθηκε παρ' όλο ότι εγκρίθηκε τελικά το 1865. Ως θέση της οικοδομής ορίζεται ο λόφος του Αγίου Αθανασίου στον Κεραμεικό. Ο χώρος δυτικά του πανεπιστημίου έχει πια οριστικά προσδιοριστεί για Βιβλιοθήκη. Αρχιτέκτονας της οικοδομής ορίζεται ο Παναγής Κάλκος και επιμελητές οι Αλ. Ραγκαβής, Γερ. Μεταξάς, Εμ. Μανιτάκης, Γ. Σκουζές και Π. Ευστρατιάδης.

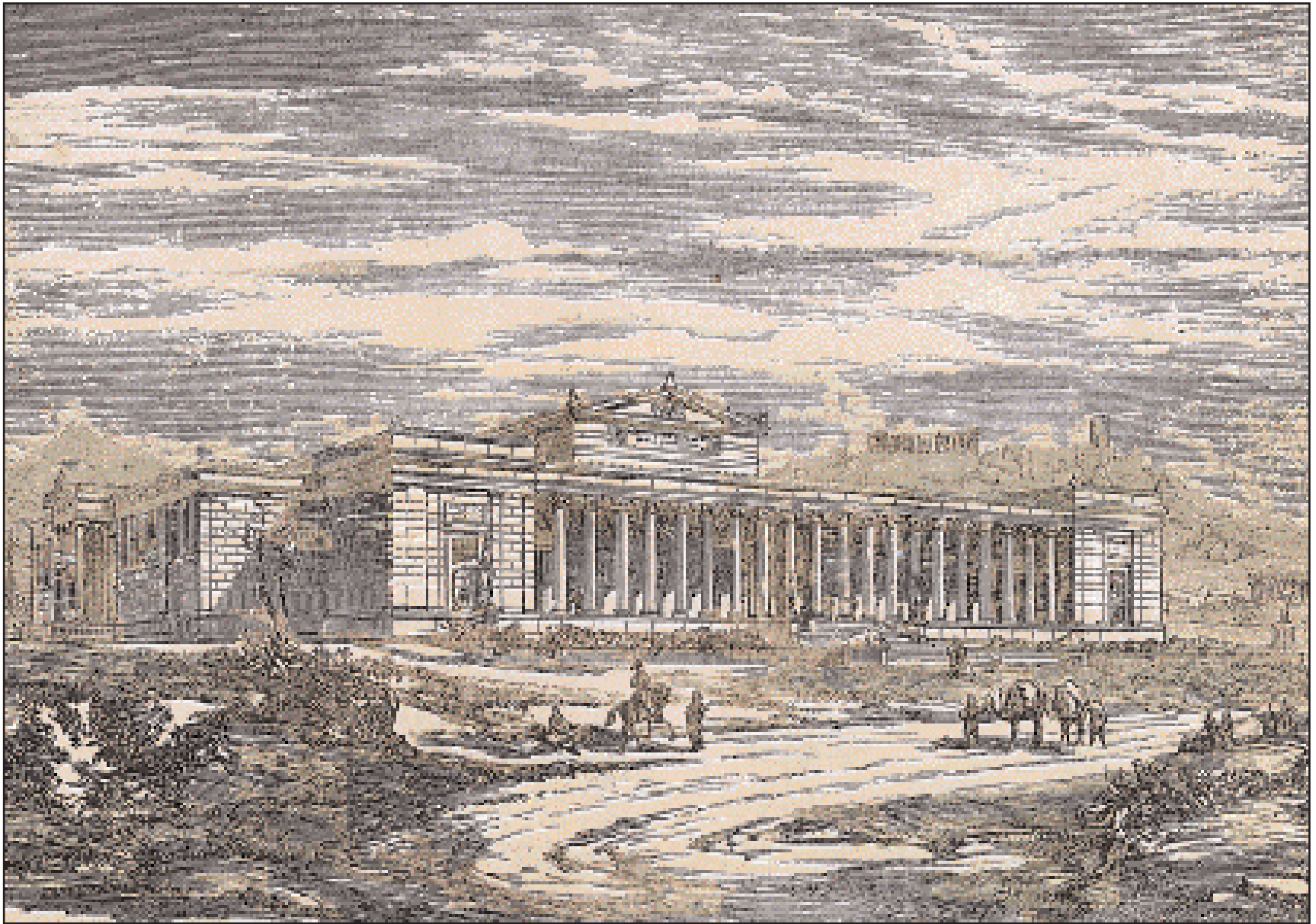
Η ματαίωση της οικοδομής οφείλεται αυτή τη φορά στις αντιρρήσεις οι οποίες προέκυψαν σχετικά με την τοποθέτησή του.

Η λύση

Τη λύση θα τη δώσει τελικά η Ελένη Τσοπίτσα, η οποία θα δωρίσει στο κράτος το γήπεδο της οδού Πατησίων, δίπλα στο Πολυτεχνείο, το οικόπεδο του οποίου είχε λίγα χρόνια πριν παραχωρήσει η ίδια στο Κράτος.

Τον Οκτώβριο του 1866 τίθεται ο θεμέλιος λίθος του Αρχαιολογικού Μουσείου επί της οδού Πατησίων.

«Πλησίον του Πολυτεχνείου (θα)
Συνέχεια στην 10η σελίδα

Το σχέδιο που υπέβαλε, το 1863, ο καθηγητής L. Lange, το οποίο δεν εγκρίθηκε τελικά από το αρχιτεκτονικό τμήμα της Γραμματείας των Εσωτερικών: «οι τετράγωνοι αίθουσες διά Μουσείων δεν είναι κατάλληλοι και όλως διόλου εναντίον του σκοπού του καταστήματος...».

Συνέχεια από την 9η σελίδα
 εγερθή και το Μουσείον και ούτως εις εν μέρος της πόλεως (θα) συγκεντρωθώσι τα δύο ταύτα διά τας ωραιάς τέχνας αναγκαία καταστήματα». Έτσι οι φοιτητές του Πολυτεχνείου θα είχαν άμεση πρόσβαση στο Μουσείο για να μελετούν από κοντά τα εκθέματα. Αλλωστε όπως έγραψε και ο τύπος της εποχής «Μετά καιρόν η θέσις αὐτῆ θέλει καταντήσῃ κεντρικὴ διότι ἡ πόλις ἤρχισε να λαμβάνει ἑκτασιν προς την κάτωθι του Λυκαβηττοῦ ευάερον πεδιάδα». Η οικοδομὴ ἄρχισε με τα σχέδια του Lange τροποποιημένα ὁμως ἀπὸ τον Παναγὴ Κάλκο που εἶχε ὅπως εἶδαμε ἀναλάβει και την ἐπιβλεψη.

Για την κατασκευὴ του χρησιμοποιήθηκαν πέτρες ἀπὸ το λατομείον των Πινακωτῶν στο λόφο του Λυκαβηττοῦ, μάρμαρα ἀπὸ τον Ὑμηττὸ την Πεντέλη και τον Κοκκινάρᾳ και ἀρχαίον οικοδομικὸ υλικὸ ἀπὸ το θέατρο του Διονύσου και την περιοχή της Πυργιώτισσας.

Ὁ προϋπολογισμὸς για το ἔργο ἀνέβαινε στις 700.000 δρχ. Καθὼς τα χρήματα της δωρεᾶς Βερναρδάκη ἐξαντλήθηκαν γρήγορα, ἡ Κυβέρνηση βρέθηκε και πάλι σε ἀναζήτηση χρημάτων. Το 1871 ο Νικόλαος Βερναρδάκης γιος του Δημ. Βερναρδάκη προσφέρει 100.000 φράγκα για

την ολοκλήρωση του ἔργου.

Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὲς περιπέτειες (πεθαίνει ο Κάλκος και τῆ θέση του παίρνει ο Ἀρμ. Βλάχος κ.ά.) το 1881 τελειώνει ἡ Βόρεια πτέρυγα του Μουσείου και το 1885 ἡ νότια.

Το 1887 κι ὅταν οι ἐργασίες ἐφθάναν στο τέλος ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ζητεῖ τῆ βοήθεια του Th. Hansen, ο ὁποῖος ὁμως δεν ἀποδέχεται τὴν πρόσκληση γιατί δεν συμφωνεῖ με τα σχέδια του Lange. Σχεδιάζει ὁμως ἕνα νέο μουσεῖον ἐπιμήκης με ἀνοικτὴ αὐλὴ στο κέντρο. Στις στενὲς πλευρὲς ἐπιμήκεις αἰθουσες οδηγούν σε δύο ωραία πρόπυλα ἰωνικοῦ ρυθμοῦ που ἐπικοινωνοῦν με δύο κυκλικὰ κτίσματα ἀντίγραφα σε μικρογραφία του Πανθέου. Το νέο αὐτὸ μουσεῖον προτείνεται να τοποθετηθεῖ στη νότια πλευρὰ της Ἀκρόπολης, ἀνάμεσα στο Διονυσιακὸ Θέατρο και το Ωδεῖον Ἡρώδου του Ἀττικοῦ. Οι δαπάνες για τὴν κατασκευὴ του ἀνέβαιναν οὔτε λίγο οὔτε πολὺ στις 7.000.000 δρχ.

Το σχέδιο φυσικὰ δεν εγκρίθηκε. Το Μουσείον ἄλλωστε της οδοῦ Πατησίων εἶχε σχεδὸν τελειώσει.

Το 1888 ο Ernst Ziller ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιβλεψη των ἐργασιῶν και ἐπιφέρει τις δικὲς του ἀλλαγὲς στο σχέδιο του Lange.

Σε γενικὲς γραμμὲς ἡ κάτοψη του σημερινοῦ μουσείου ἀκολουθεῖ το

σχέδιο του Lange με ἀρκετὲς βέβαια τροποποιήσεις. Ἡ πρόσοψη, ὁμως, του κτιρίου ἔχει γίνε με βάση ἕνα τελειῶς καινούργιο σχέδιο του Ziller, με ἕνα κεντρικὸ ἰωνικὸ πρόπυλο που συνεχίζεται δεξιὰ και ἀριστερὰ ἀπὸ ἐπιμήκη στοὰ που καταλήγει στα ἄκρα με δύο μικροῦς χώρους που προεξέχουν λίγο και καλύπτονται με αετωματικὴ στέγη. Ἡ στέψη του κεντρικοῦ προπύλου κοσμεῖται με πῆλινα ἀγάλματα (κάποια ἀπὸ αὐτὰ σήμερα ἔχουν ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τα ἀγάλματα που κοσμοῦσαν το Ἡλίου Μέλαθρον) ἀντίγραφα ἀρχαίων ἔργων, κάτι που συνήθιζε ο Ziller.

Μετεξελίξεις και προσθήκες

Μπροστὰ και πίσω ἀπὸ το Μουσείον δημιουργήθηκαν ὁμορφὸι κήποι που συγκέντρωναν και συγκεντρώνουν ἀκόμα τους Ἀθηναίους τα καλοκαίρια και τα ἡλιόλουστα χειμωνιάτικα πρωινὰ. Ολόκληρες γενιὲς Ἀθηναίων μεγάλωσαν παίζοντας ἀνάμεσα στα παρτέρια και κάνοντας τσουλήθρα στα μαρμάρινα στηθαία της κεντρικῆς εισόδου. Ὁ πίσω κήπος ἀργότερα χρειάστηκε να καταργηθεῖ ὅταν το 1938-39 ο πλοῦτος των συλλογῶν του μουσείου υποχρέωσε τὴν ἐπέκτασή του τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ της οδ. Μπουμπουλίνας ὅσο και ἀπὸ

αὐτῶν της οδοῦ Τοσίτσα. Ἢδη ἄλλωστε στις ἀρχὲς του αἰῶνα ο Ἀναστάσης Μεταξᾶς εἶχε σχεδιάσει και ἐπιβλέψει μια πρώτη ἐπέκταση του κτιρίου προς τὴν οδὸ Μπουμπουλίνας. Κάποιες ἀλλαγὲς ἐπίσης στη διαρρύθμιση των ἐσωτερικῶν χώρων ἐπέφερε ο ἀρχιτέκτων Πάτροκλος Καραντινὸς τῆ δεκαετία του 1950.

Οι μοναδικὲς και ἐξαιρετικὰ πολυτιμες συλλογὲς του ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, τα μυκηναϊκὰ εὐρήματα, τα προϊστορικὰ κυκλαδικὰ και θεσσαλικὰ, ἡ συλλογὴ των ἀρχαίων γλυπτῶν και των γλυπτῶν των ιστορικῶν χρόνων στο ἰσόγειο και ἡ πλοῦσια συλλογὴ των ἀγγείων στον ὀροφο, συγκεντρώνουν καθημερινὰ πλῆθος ἐπισκεπτῶν. Λιγότεροι και πιο ἐιδικοί εἶναι αὐτοὶ που ἐπισκέπτονται τὴ νομισματικὴ και ἐπιγραφικὴ συλλογὴ που στεγαζόταν στην πτέρυγα της οδοῦ Τοσίτσα, και μεταφέρθηκε πρόσφατα στο Ἡλίου Μέλαθρον.

Πολὺ συχνὰ θα συναντήσῃ κανεὶς στις αἰθουσὲς του, σπουδαστὲς της ἀρχιτεκτονικῆς του Πολυτεχνείου, που σχεδιάζουν τ' ἀρχαία ἀγάλματα. Πόσοι εἶναι αὐτοὶ ἀραγε που γνωρίζουν ὅτι ἕνα ἀπὸ τα κύρια ἐπιχειρήματα για τὴν ἀνέγερση του Μουσείου στην οδὸ Πατησίων ἦταν «το εὐπρόσιτον εἰς τους ἐν Πολυτεχνείῳ διδασκομένους».

Με μόνιππα, δίππα, βικτώριες, λαντώ, αραμπάδες και «βιζαβί», τις ανοιχτές άμαξες με τα αντικριστά μουσαμαδένια καθίσματα κυκλοφορούσαν οι Αθηναίοι στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου στην Πατησίων (φωτ.: αρχείο Α. Σ. Μαίλλη).

Από τα «βιζαβί» στον ηλεκτρικό

Η συγκοινωνία στα Πατήσια, από τις εκδρομές του περασμένου αιώνα ως τη σημερινή πολύβουη λεωφόρο

Της **Ναταλίας Σαμαρά-Γκαϊτλιχ**

ΜΕ ΚΑΘΕ είδους άμαξες, οι Αθηναίοι του περασμένου αιώνα οργάνωναν εκδρομές στην πιο αγαπημένη από τις μακρινές, τότε εξοχές, το «προάστιο» Πατήσια. Η μεγαλύτερη όμως εξόρμηση γινόταν «διά τον εν ευθυμίας πάνδημον εορτασμόν της πρώτης του Μαΐου εις τους των Πατησίων κήπους». Μόνιππα, δίππα, βικτώριες, λαντώ κι αραμπάδες ακόμη, μετέφεραν τον κόσμο από τις γειτονιές.

Σημαντική επίσης θέση στη συγκοινωνία κατείχαν και τα «βιζαβί»: Μεγάλες ανοιχτές άμαξες με αντικρινά μουσαμαδένια καθίσματα, τα λεωφορεία της εποχής. Βενζινοκίνητα λεωφορεία δεν υπήρχαν, αφού το πρώτο αυτοκίνητο έκανε την εμφάνισή του στην Αθήνα το 1901. Ως τότε «η βενζίνη ήτο είδος το οποίον επωλείτο εις τα φαρμακεία διά τον καθαρισμόν των λεκέδων».

Στις 23 Απριλίου 1882, η βελγική προελεύσεως «Ανώνυμος Ελληνική Εταιρεία Ιπποσιδηροδρόμων Αθηνών-Περιχώρων» εγκαινίασε τον ιπποκίνητο τροχιόδρομο Συντάγματος-Πατησίων. Δέκα ιπποκίνητα τραμ, στολισμένα με μυρτιές και μικρές σημαίες, ελληνικές και βελγικές, μετέφεραν από το Συντάγμα τους επισήμους. Στο τέρμα
Συνέχεια στην 12η σελίδα

Το 1908 το ηλεκτρικό τραμ έφτασε στα Πατήσια. Είχε δυο βαγόνια και θερινό (ανοιχτό) για το καλοκαίρι και η διαδρομή του τελειώνει στο τέλος της οδού Πατησίων. Από την αρχή μέχρι και σήμερα ο αριθμός διαδρομής είναι ίδιος: «3» (φωτ.: αρχείο Α. Σ. Μαίλλη).

Συνέχεια από την 11η σελίδα
της διαδρομής (ρέμα Λεβίδα - σημερινή Φωκίωνος Νέγρη) και στην μπιραρία «Φίσερ», τους περίμενε πλούσιο πρόγευμα. Αργότερα, τέρμα του ιπποκίνητου τραμ έγινε η Αλυσίδα.

Η μετάβαση στα Πατήσια με τον ιπποκίνητο τροχιόδρομο ήταν μια μικρή περιπέτεια. Τα μικροσκοπικά γαλάζια οχήματα, κλειστά το χειμώνα κι ανοιχτά το καλοκαίρι, προχωρούσαν πάνω σε μικρές σιδηροτροχιές και η ταχύτητά τους ήταν ανάλογη με τη διάθεση των ιπποζυγίων. Τα άλογα, μικροκαμωμένα κι αυτά έφεγγαν επιπλέον από αδυναμία και κυκλοφορούσε η πληροφορία ότι δεν χρησίμευαν μόνο για τη συγκοινωνία αλλά και για το... φωτισμό της πόλης.

Συχνά τα άλογα δεν εννοούσαν να προχωρήσουν και τότε οι επιβάτες κατέβαιναν κι έσπρωχναν ώσπου το τραμ να ξαναπάρει μπρος. Έτσι το λαϊκό δίστιχο. «Το τραμβάι (από το αγγλικό tramway) δεν τραβάει» ανταποκρινόταν, πολλές φορές, στην πραγματικότητα.

Όταν το ιπποκίνητο «τραμβάι» αντικαταστάθηκε από τον «ηλεκτρικό τροχιόδρομο» τα άλογα δόθηκαν στα θηριοτροφεία και τον ζωολογικό κήπο, ενώ τα βαγόνια έγιναν μπανιέρες (θαλασσινά αποδυτήρια) στο Νέο Φάληρο.

Το 1908 το ηλεκτρικό τραμ έφτασε στα Πατήσια. Με δύο βαγόνια και θερινό (ανοιχτό) για το καλοκαίρι, με χρώμα κρεμ στην αρχή, πράσινο αργότερα και με τέλος της διαδρομής το τέλος της οδού Πατησίων. Από την αρχή της κυκλοφορίας του δόθηκε ο αριθμός 3 (και παραμένει ακόμη στο τρόλεϊ).

Σούστες, αυτοκίνητα και λεωφορεία στην Πατησίων του μεσοπολέμου, στο ύψος του «Κήπου του Μουσείου» (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Το 1940 τοποθετήθηκε από την Η.Ε.Μ. (ΠΑΟΥΕΡ) το μεγάλο πολυτελές κίτρινο τραμ 3/7 Πατήσια - Αμπελόκηποι, επειδή λόγω της μεγάλης επιβατικής κίνησης θεωρήθηκε η σημαντικότερη, για την εποχή εκείνη, γραμμή.

Το 1953, ο τότε υπουργός Δημοσίων Έργων Κωνσταντίνος Καραμανλής «ξήλωσε» τις γραμμές του τραμ στα Χαυτεία και ανάγκασε την

Η.Ε.Μ. να αντικαταστήσει τα τραμ με τα τρόλεϊ.

Μία ακόμη αναδρομή στον περασμένο αιώνα, όταν το 1885 μπήκε σε λειτουργία ο ατμήλατος σιδηρόδρομος Αθηνών-Κηφισιάς. Το περιβόητο «θηρίο» που ξεκινούσε από το σταθμό Αττικής και αργότερα από την πλατεία Λαυρίου (οδός 3ης Σεπτεμβρίου). Το φοβερό παρατσούκλι του δόθηκε για τη φασαρία

που έκαναν οι βραδυκίνητες και ελαττωματικές μηχανές του, που ξεφουσούσαν καρβουνόσκονη, σπίθες και αναμμένα καρβουνάκια, με αποτέλεσμα οι επιβάτες, κυρίως το καλοκαίρι με τα ανοιχτά βαγόνια, να βγαίνουν ίδιοι ανθρακωρύχοι. Κι όμως, αυτό το σαράβαλο εξυπηρέτησε πολλές γενιές Αθηναίων ως το 1938, που σταμάτησε να λειτουργεί και εξέπνευσε οριστικά.

Όταν το «θηρίο» περνούσε από το τέρμα της οδού Πατησίων, ο φύλακας «τέντωνε» την αλυσίδα (το 1930 αντικαταστάθηκε από δύο σιδερένιες μπάρες). Σ' αυτήν οφείλει το όνομά της η γραφική, τότε, τοποθεσία Αλυσίδα.

«Η αμαξοστοιχία ουχ ήττον, οσάκις υπήρχον επιβάται, ίστατο και εν Πατησίοις και εν Ηρακλείω». Ως τα τέλη της δεκαετίας του '70 το μικρό χαριτωμένο οίκημα του σταθμού θύμιζε κάποιες εποχές ανεπιστρεπτί χαμένες. Η κατεδάφισή του μόνο σαν καταστροφική μανία των ανθρώπων ή έλλειψη λογικής των αρμοδίων για τα κοινά μπορεί να χαρακτηριστεί.

Ο γρήγορος, όμορφος και αθόρυβος απόγονος του «θηρίου», ο ηλεκτρικός σιδηρόδρομος, επεκτάθηκε ως τα Πατήσια πολύ αργότερα (1956), όπου κατασκευάστηκε σύρτης αναστροφής των συνθέσεων των αμαξοστοιχιών (τρίτη γραμμή - τοπικό τρένο).

Τελικά, η κατά γενική ομολογία, άριστη συγκοινωνία (τραμ και αργότερα τρόλεϊ, λεωφορεία, ηλεκτρικός σιδηρόδρομος) μετέτρεψε τα Πατήσια σε μία από τις πολυανθρωπότερες και πιο πυκνοδομημένες συνοικίες με συνέπεια την ποιτική υποβάθμιση της ζωής των κατοίκων του μαγευτικού, κάποτε, «προαστίου».

Δεκαετία του '50. Οι ράγες των τραμ έχουν πλέον ξηλωθεί. Τα πρώτα τρόλεϊ κινούνται στο οδόστρωμα της Πατησίων (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Το ξενοδοχείο Acropolis Palace μόλις έχει ολοκληρωθεί, εκπροσωπώντας τη νέα αρχιτεκτονική έκφραση στην Αθήνα του Μεσοπολέμου. Επρεπε όμως να περάσουν πολλά χρόνια για να κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο και να τύχει προστασίας από την πολιτεία (φωτ.: αρχείο Ν. Πολίτη).

Το «Ακροπόλ Παλάς»

Το ξενοδοχείο - στολίδι της Πατησίων σφράγισε την κοσμική ζωή της Αθήνας στον Μεσοπόλεμο

Του **Νικ. Θ. Χολέβα**

Καθηγητή Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας και Ρυθμολογίας του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου

ΣΤΗΝ καρδιά της οδού Πατησίων απέναντι από το νεοκλασικό ιστορικό συγκρότημα του Πολυτεχνείου και του Αρχαιολογικού Μουσείου, στη γωνία με την οδό Μάρνη, βρίσκεται το επιβλητικό κτίριο του ξενοδοχείου «Acropole Palace».

Η ιστορία του κτιρίου αυτού, που σφράγισε την εποχή του, συνδέοντάς το με την έντονη κοσμική ζωή της Αθήνας του Μεσοπολέμου, αρχίζει όταν η οικογένεια Καραδόντη αναθέτει στον αρχιτέκτονα Αλέξανδρο Νικολούδη την εκπόνηση της αρχιτεκτονικής μελέτης το 1925. Τα προσχέδια όμως αυτά δεν ικανοποιούν τους ιδιοκτήτες και τελικά η μελέτη ανατίθεται στον αρχιτέκτονα Σωτήριο Ι. Μαγιάση που είναι συνεργάτης και συγγενής του Αλ. Νικολούδη. Πράγματι, ο Μαγιάσης ολοκληρώνει τη μελέτη τον επόμενο χρόνο (1926) και συγχρόνως αρχίζει η κατασκευή.

Ο Σωτ. Μαγιάσης (1894-1966) προέρχεται από εύπορη οικογένεια με παράδοση στην τέχνη, μια

και στο καλλιτεχνικό ξυλουργείο - επιπλοποιείο του πατέρα του μαθαίνει τα πρώτα μυστικά του πλασίματος της μορφής στα υλικά.

Ο πατήρ Μαγιάσης είναι από τους πιο γνωστούς ξυλογλύπτες των Αθηνών και αναλαμβάνει πλήθος εργασιών με τη διαμόρφωση τέμπλων, επισκοπικών θρόνων και γενικά διακοσμητικών έργων σε ναούς σ' όλη την Ελλάδα.

Ετσι, ο νεαρός Σωτ. Μαγιάσης ξεκινά για ανώτατες σπουδές αρχιτεκτονικής στη Γαλλία όπου το 1922 -έτος της μικρασιατικής καταστροφής- παίρνει το δίπλωμά του από την παρισινή σχολή, την Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts. Την ίδια χρονιά επιστρέφει στην Ελλάδα όπου και αρχίζει μια λαμπρή καριέρα.

Ζυμώσεις και ανακατατάξεις

Πρέπει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι, η εποχή που δρα ο Μαγιάσης αποτελεί για τα ελληνικά αρχιτεκτονικά πράγματα εποχή μεγάλων ανακατατάξεων και ζυμώσεων. Ο ελληνικός μεσοπόλεμος ξεφεύγοντας από το νεοκλασικίζο-

ντα εναγκαλισμό προσπαθεί να βρει μια δικιά του μορφολογική έκφραση, την έκφραση της «μετάβασης» στην αρχιτεκτονική δημιουργία, κυρίαρχη στη δεκαετία του 1920, που την επόμενη δεκαετία, αυτήν του 1930, θα δώσει την έκρηξη της πρωτοποριακής αρχιτεκτονικής του τόπου, η οποία και σε βαλκανικό, αλλά και σε πανευρωπαϊκό, επίπεδο κατέχει μια ζηλευτή θέση μέσω των επιτευγμάτων της.

Το ωραίο λοιπόν κτίριο του Acropole Palace, ένα από τα σημαντικότερα «grandas hotels» της Αθήνας, παρέμεινε απροστάτευτο από τη σχετική περί διατηρητέων νομοθεσία. Ποιος μπορούσε να φαντασθεί ποτέ ότι το κτίριο αυτό, μέχρι το 1991 που τελικά κηρύχθηκε διατηρητέο, δεν έχαιρε καμίας απολύτως επισήμου κρατικής προστασίας. Αλλά γιατί να απορούμε γι' αυτό, όταν μέσα στη μεταπολεμική δίνη που σάρωνε μέσω της αντιπαροχής κάθε αξιόλογη αρχιτεκτονική παρουσία στην πόλη, μετατρέποντάς την σε μια άμορφη μάζα κτιριακών όγκων χωρίς πολεοδομικό σχεδιασμό και προοπτική, το μόνο που λειτουργούσε και λει-

τουργεί δυστυχώς, ήταν και είναι ακόμη η κερδοσκοπία.

Χρεία προστασίας

Η οργανική προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς είναι ευθύνη και υποχρέωση της Πολιτείας και δεν πρέπει να είναι μονοσήμαντη και μονόπλευρη. Κανείς δηλαδή δεν δικαιούται να επιλέγει ποιες ιστορικής περιόδου μνημεία είναι άξια να διατηρηθούν, αποκλείοντας συγχρόνως τα υπόλοιπα λόγω προφανούς έλλειψης πόρων. Γνωστό είναι, εξάλλου, ότι στον κρατικό προϋπολογισμό το υπουργείο Πολιτισμού λαμβάνει το 0,28%. Απ' αυτό το ποσό πρέπει να καλυφθούν ανάγκες στο χώρο του θεάτρου, της μουσικής, του βιβλίου, του χορού, των εικαστικών τεχνών, των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων και τέλος της συντήρησης και αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Χρήματα και προσωπικό εξειδικευμένο χρειάζεται για την αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, χρειάζεται όμως και πολιτική βούληση, όπως ε-

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Συνέχεια από την 13η σελίδα

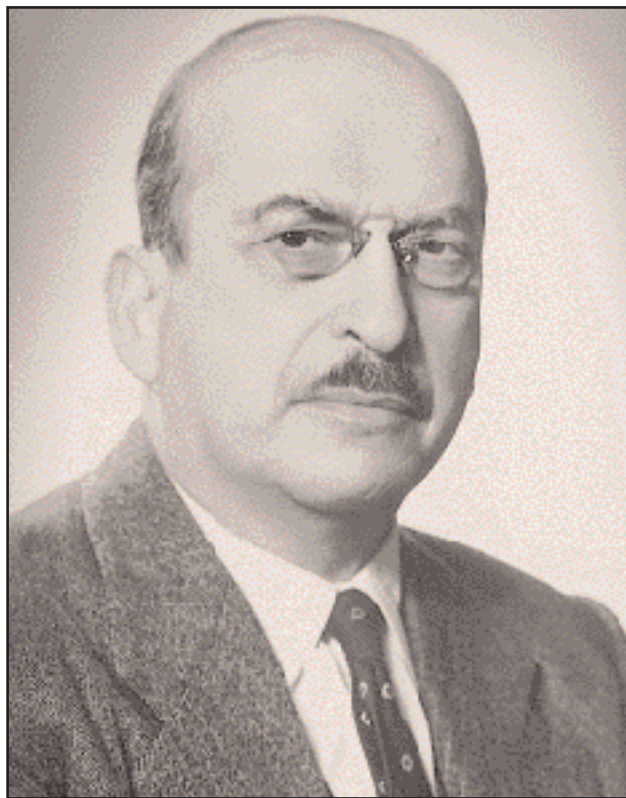
πίσης και κριτικές θέσεις απέναντι στο πρόβλημα που είναι πολύμορφο και σύνθετο, μια και η αρχιτεκτονική δεν αποτελεί μουσειακό αντικείμενο αλλά αντίθετα «δοχείο ζωής», όπως επιγραμματικά δήλωσε ο Αρης Κωνσταντινίδης.

Η νεότερη τώρα αρχιτεκτονική κληρονομιά στην Αθήνα, είναι εκείνη που περισσότερο ταλαιπωρήθηκε, αγνοήθηκε και σχεδόν μεθοδικά, θα τολμούσα να πω εξαλείφθηκε μέσα από την ακολουθία στο χρόνο του αρχιτεκτονικού πολιτισμού της εικόνας. Αλλά, μην ξεχνάμε ότι οι συστηματικές έρευνες πάνω στην ιστορία της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής δεν έχουν ζωή πάνω από μια δεκαπενταετία. Και αυτό με χίλες δυο δυσκολίες: χωρίς αρχεία, βιβλιογραφία και με σχεδόν ανύπαρκτους οικονομικούς πόρους!

Ετσι πώς να μη φτάνουμε σε πραγματικά φαινόμενα όπως αυτό του Acropole Palace που μέχρι το 1991 δεν είχε συμπεριληφθεί στα κιτάπια της κρατικής προστασίας.

Γεγονός όμως είναι ότι πλέον αυτό το κτίριο-κόσμημα της Αθήνας του μεσοπολέμου έχει σωθεί, οι σκαλιστές που έχουν στηθεί αποσκοπούν στην αποκατάστασή του και όχι στην κακοποίησή του και αυτό είναι πολύ θετικό.

Το έργο αυτό του Μαγιάση, κατόπιν εισήγησης του γράφοντος κατά τη διάρκεια των εργασιών της 4ης Διεθνούς Συνάντησης για την αρχιτεκτονική Art Nouveau, στη Βιέννη το Νοέμβριο του 1990, χαρακτηρίστηκε από την ολομέλεια εκπροσώπων, ειδικών επιστημόνων διαφόρων χωρών σαν: «Εξαιρετικό δείγμα αρχιτεκτονικής του διεθνούς Art Nouveau».

Τα σχέδια του Αλ. Νικολούδη δεν ικανοποιούν την οικογένεια Καραδόντη, που αναθέτει τη μελέτη στον αρχιτέκτονα Σωτήριο Ι. Μαγιάση, ο οποίος ολοκληρώνει τη μελέτη το 1926, οπότε αρχίζει και η κατασκευή του κτιρίου.

Πραγματικά η ελληνική «ερμηνεία» των διδαγμάτων του διεθνούς Art Nouveau, έχει να επιδείξει πολλά και αξιόλογα κτίρια σε όλη την Ελλάδα. Στην Αθήνα υπάρχουν ενδιαφέροντα αρχιτεκτονήματα που ακολούθησαν μορφολογικά τις αισθητικές επιλογές του Art Nouveau, ιδιαίτερα μέσω του έργου αρχιτεκτόνων που σπούδασαν, είτε σε μεγάλες σχολές της Κεντρικής Ευρώπης, είτε σε εκείνη της Κωνσταντινούπολης. Η τάση επίσης πολλών αρχιτεκτόνων της εποχής, να δώσουν στα έργα τους μια μορφοπλαστική λύση που θα παραπέμπει στην «ελληνικότητα», δίνει σαν αποτέλεσμα την εισαγωγή πολλών και ποικίλων στοι-

χείων από τη μεγάλη αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου.

Δείγμα σπάνιας ευαισθησίας

Ετσι και στο «Acropole Palace» ο μνημένος παρατηρητής θα ανακαλύψει στις διακοσμητικές λεπτομέρειες και στα κιγκλιδώματα, στις όψεις, αλλά και στο εσωτερικό, την προσπάθεια του Μαγιάση να συνδυάσει στην αρχιτεκτονική σύνθεση τις επιλογές Art Nouveau με τη χρήση στοιχείων από την ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση.

Ο Μαγιάσης είναι πράγματι ένας ταλαντούχος και προικισμένος αρχιτέκτων, με ιδιαίτερη ικανότητα

στον σχεδιασμό. Τα αρχιτεκτονικά του σχέδια είναι πραγματικά έργα τέχνης και προκαλούν το θαυμασμό για τη λεπτότητα και τη σπάνια ευαισθησία στη σύλληψη, αλλά και στην εκτέλεσή τους.

Όταν κανείς βλέπει αυτά τα αριστουργήματα, σε μια εποχή που το «χέρι» του αρχιτέκτονα αντικαθίσταται όλο και περισσότερο από τα computer, καταλαβαίνει ίσως και μια από τις αιτίες της παρακμής και της κρίσης που διέρχεται η αρχιτεκτονική στην εποχή μας.

Το «Acropole Palace» κτίριο σημαντικό μέσα στο συνολικό αρχιτεκτονικό έργο του Μαγιάση, δείγμα σπάνιας ευαισθησίας, λεπτότητας, ικανότητας συνθετικής και καλού γούστου, ανθίσταται ακόμη και ίσως μέσα σ' αυτή του την τραγική μοναξιά θυμίζει εκείνη τη λεύκα που πάντα λυγίζει στον άνεμο, αλλά δεν σπάει, ένα σπάνιο προσόν που χαρακτηρίζει και τις νεοελληνικές ποιότητες σήμερα όσο ποτέ. Λυγάνε, αλλά δεν σπάνε, απλά περιμένουν τον κατάλληλο χρόνο να ορθωθούν ευθυτενείς μπροστά μας, έτσι όπως έγινε πάντα στην μακραίωνη και συνάμα τραγική μεγαλοσύνη της ιστορίας αυτού του τόπου.

Βιβλιογραφία: Χολέβας Νικ. Θ., *Εισαγωγή στο έργο του αρχιτέκτονα Σ.Ι. Μαγιάση, Αθήνα, 1987.*

Χολέβας Νικ. Θ., *Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια, Αθήνα 1994, εκδ. Φιλипπότης (κεφ. «Ελλάς»).*

Χολέβας Νικ. Θ., «Acropole Palace, η περιπέτεια ενός σημαντικού κτιρίου της μεσοπολεμικής Αθήνας», στο *Αθηναϊκό Ημερολόγιο, Αθήνα 1996, εκδ. Φιλипπότης, σελ. 63-70.*

Βατόπουλος Ν., «Δεύτερη νεότητα αρχίζει για το "Ακροπόλ Παλλάς", νέα χρήση για το ονομαστό ξενοδοχείο της Αθήνας», εφ. «*Η Καθημερινή*», φ. 28-29 Οκτωβρίου 1995, σελ. 38.

Όψη του Acropole Palace επί της οδού Μάρνη (αριστερά), λίγο πριν το ξενοδοχείο καλυφθεί με σκαλιστές, για την αποκατάστασή του (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Το Πολυτεχνείο γύρω στο 1900. Χάρη στη δωρεά της Ελένης Τσοίτσα, αγοράστηκε η γη όπου κτίστηκε το Πολυτεχνείο, όνειρο του Μιχαήλ Τσοίτσα και του επίσης Μετσοβίτη Νικ. Στουρνάρη, οι οποίοι άφησαν 200.000 τάληρα στο κράτος για «να κτισθή εις Αθήνας εν λαμπρόν Πολυτεχνείον, όπου να διδάσκονται όλα αι βάνουσαι και ωραία τέχνη» (φωτ.: συλλογή Ν. Ξανθόπουλου – αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Πανεπιστήμια και σχολεία

Το Πολυτεχνείο, η Εμπορική και τα σημαντικότερα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια της Πατησίων

Της **Μάρως Καρδαμίτση-Αδάμη**

Επίκουρης καθηγήτριας στο ΕΜΠ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1862. Σ' ένα γήπεδο 40.000 περίπου πήχων πάνω στο δρόμο που οδηγεί στα Πατήσια έξω από την πόλη, θεμελιώνεται το Πολυτεχνείο. Η γύρω περιοχή ήταν εντελώς ακατοίκητη. Μονάχα ένα μικρό πλινθόκτιστο ξενοδοχείο είχε κτιστεί εκεί το 1833 στον αμπελώνα ενός Τούρκου που είχε αγοράσει ο πρώτος φρούραρχος της Ακρόπολης μετά την απελευθέρωση, Χριστόφορος Νέζερ (ο παππούς του γνωστού ηθοποιού του Βασιλικού Θεάτρου που είχε το όνομά του). Το μικρό αυτό ξενοδοχείο το «Παυσίλυπον» έγινε γρήγορα ο τόπος των Βαυαρών αξιωματικών που καθισμένοι κάτω από μια πέργκολα από κλαδιά άγριας ακακίας συγκεντρωνόντουσαν για να παίξουν μπουκάλες. «Ο κυλισμός

της σφαίρας και ο κτύπος των κιόλων μας ενεθύμιζε τη μακράν ευρισκόμενη πατρίδα μας».

Ένα μέρος του γηπέδου αυτού αγόρασε τριάντα περίπου χρόνια αργότερα η Ελένη Τσοίτσα και τον προσέφερε στο Πολυτεχνείο, ώστε να μπορέσει να πραγματοποιηθεί το όνειρο του συζύγου της Μιχαήλ Τσοίτσα και του ανιψιού του Νικόλαου Στουρνάρη, μετσοβίτες και οι δύο, που με τις διαθήκες τους είχαν αφήσει 200.000 τάληρα στο κράτος για «να κτισθή εις Αθήνας εν λαμπρόν Πολυτεχνείον όπου να διδάσκονται όλα αι βάνουσαι και ωραία τέχνη».

Στα τέλη της δεκαετίας του 1850 και, καθώς η πρωτεύουσα μεγαλώνει μέρα με τη μέρα και η έλλειψη αρχιτεκτόνων μηχανικών αρχίζει και γίνεται αισθητή, οι αξιωματικοί του μηχανικού που μέχρι τότε αναλαμβάνουν πέρα από τα οχυρωματικά και δημόσια έργα και την πολιτική αρχι-

τεκτονική δεν μπορούν να συμπληρώσουν ούτε αριθμητικά το κενό.

«Σχολείο Κυριακών και Εορτών»

Το Πολυτεχνείο που λειτουργούσε από το 1836 αρχικά ως «Σχολείο Κυριακών και Εορτών», για τη μόρφωση των τεχνιτών κυρίως και λίγο αργότερα από το 1840 ως καθημερινό, όπου σπούδαζαν όσοι επιθυμούσαν να γίνουν ιχνογράφοι (σχεδιαστές) βοηθοί γεωμετρών (τοπογράφων) και επιστατών οδών, γεφυρών και λοιπών επιτελουμένων δημοσίων έργων, καθώς και πρωτοτέκτονες, αρχιμάστορες, εξειδικευμένοι τοιχογράφοι για τις οροφές και τους τοίχους των αθηναϊκών κατοικιών, ξυλογράφοι για τα τέμπλα, τα στασίδια, τους δεσποτικούς θρόνους των εκκλησιών κ.λπ., αρχίζει σιγά σιγά να αλλάζει μορφή και να μετατρέπεται σε σχο-

λείο μέσης τεχνικής μόρφωσης πρακτικής και θεωρητικής.

Η οικία Βλαχούτση στην οδό Πειραιώς και τα παραρτήματά της που το στέγασαν από την ίδρυσή του δεν επαρκεί πια.

Ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου, ο δημιουργικότερος ίσως Έλληνας αρχιτέκτονας του 19ου αιώνα και διευθυντής του Πολυτεχνείου από το 1844, είναι αυτός που συνθέτει τα νέα κτίρια του Πολυτεχνείου και αναλαμβάνει την επίβλεψη της εφαρμογής του. Αρχικά ο Καυταντζόγλου σχεδιάζει ένα μεγάλο συγκρότημα που αποτελείτο από έξι ανεξάρτητα κτίρια. Το πρώτο όμως αυτό σχέδιο, εξαιρετικά πολυδάπανο, εγκαταλείπεται και ο Καυταντζόγλου σχεδιάζει ένα νέο συγκρότημα που αποτελείται από ένα ορθογώνιο κεντρικό κτίριο με εσωτερικό αίθριο, δύο κτίρια σε σχήμα T προς την οδό Πατησίων

Συνέχεια στην 16η σελίδα

Συνέχεια από την 15η σελίδα

και δύο κτίρια με σχήμα Π προς την οδό Μπουμπουλίνας, με τα σκέλη του Π στραμμένα προς το εσωτερικό με τρόπο που να σχηματίζεται μια ευρύχωρη αυλή. Από αυτά πραγματοποιήθηκαν τα τρία πρώτα. Το Σεπτέμβριο του 1870 τα χρήματα των κληροδοτημάτων εξαντλήθηκαν. Τα δύο μονώροφα σε σχήμα Τ κτίρια είχαν σχεδόν τελειώσει. Οι πρώτοι σπουδαστές εγκαθίστανται σε αυτά. Το κεντρικό όμως κτίριο είναι ακόμη πολύ πίσω. Τότε εμφανίζεται ο τρίτος ευεργέτης, ο Γεώργιος Αβέρωφ, Μετσοβίτης και αυτός και συγγενής του Στουρνάρη και του Τσοίτσα που προσφέρει το απαιτούμενο ποσό για την αποπεράτωση του κεντρικού κτιρίου υπό τον όρο να γίνει η μετονομασία του σε «Μετσόβιο Πολυτεχνείο», όνομα που φέρει μέχρι σήμερα.

Τα δύο προς την οδό Μπουμπουλίνας κτίρια δεν υλοποιήθηκαν τελικά. Στη θέση τους χτίστηκε το 1879 ένα απλό και βαρύ μονώροφο κτίριο για να στεγάσει το μηχανουργείο, παρά την αντίθετη βέβαια γνώμη του Λ. Καυταντζόγλου που έβλεπε να ματαιώνεται έτσι η ολοκλήρωση του σχεδίου του.

Το Πολυτεχνείο αποτελεί ίσως το καλύτερο έργο του Λυσ. Καυταντζόγλου. Στα δύο προς την οδό Πατησίων κτίρια χρησιμοποίησε ο αρχιτέκτονας τα κλασικά στοιχεία του δωρικού ρυθμού, προσαρμόζοντας όμως της αναλογίες τους στο αισθητικό κλίμα της εποχής, πετυχαίνοντας έτσι να συνδυάσει το δωρικό ρυθμό με μια ελαφράδα και χάρη σπάνια.

Βαρύτερο το Αβερώνφειο, παρά το Ιονικό πρότυπο του ορόφου, δεν παύει να αποτελεί ένα λαμπρό κτίριο αντάξιο των προσδοκιών των Στουρνάρη, Τσοίτσα και Αβέρωφ. Λίγο αργότερα στο διπλανό γήπεδο κτίζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο. Μπροστά του, το μικρό καφεενεδάκι, το Παυσίλυπον, λειτουργούσε ακόμα και συγκέντρωνε το φοιτητόκοσμο.

Λίγο πριν από το γύρισμα του αιώνα, εκτός από λίγα κτίρια στην αρχή της Πατησίων, μεταξύ των οποίων και η προσωπική κατοικία του Λ. Καυταντζόγλου, Πατησίων και Πανεπιστημίου γωνία, που σύμφωνα με την περιγραφή του Α. Θεοφιλά είχε «Οψιν και οικίας και περισσότερών και φρουρίου Μεσαιωνικού και παντός άλλου ότι αν δυνηθή τις ή θελήσει υποθέσει» δύο ακόμη μεγάλα κτίρια συναντούσε κανείς στην κατά τα άλλα έρημη Πατησίων, το Αρχαιολογικό Μουσείο και τους Στρατώνες του Ιππικού, εκεί όπου σήμερα το Πεδίο του Αρεως μεταξύ της οδ. Μαυρομματιών και της εκκλησίας των Ταξιάρχων.

Κτίριο – τοπόσημο

Με το πέρασμα των χρόνων το Πολυτεχνείο από κυριακάτικο Σχολείο που μορφώνει τεχνίτες, έχει γίνει ανώτατο ίδρυμα. Το 1917 η προσωπικότητα του διευθυντού του Αγγ. Γκίνη, σηματοδευεί το ίδρυμα και επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές. Ιδρύονται τότε οι τρεις πρώτες ανώτατες σχολές, των πολιτικών Μη-

Μαζί με την πόλη, επεκτείνεται και η λειτουργία του Πολυτεχνείου. Το 1917 ιδρύονται οι σχολές Πολιτικών Μηχανικών, Μηχανολόγων και Αρχιτεκτόνων. Το Πολυτεχνείο εξακολουθεί, μέχρι σήμερα, να είναι τοπόσημο για τους Αθηναίους (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

χανικών, των Μηχανολόγων και των Αρχιτεκτόνων. Σταδιακά προστίθενται και οι υπόλοιπες. Τα υπάρχοντα κτίρια δεν επαρκούν. Προστίθεται το κτίριο Γκίνη επί της οδού Στουρνάρη, έργο του Κ. Κιτσίκη και αργότερα οι πτέρυγες των Τσοίτσα και Μπουμπουλίνας.

Το κτίριο της Πατησίων υπήρξε πάντοτε τοπόσημο για τους Αθηναίους. Στους χώρους του κατά καιρούς στεγάστηκαν εκτός από το Πολυτεχνείο και η Σχολή Καλών Τεχνών, η Εθνική Πινακοθήκη και το Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος.

Στον πόλεμο του 1940, όταν τα νοσοκομεία είχαν γεμίσει από τους τραυματίες που γύριζαν από το μέτωπο, κάποιες από τις αίθουσες του κεντρικού κτιρίου μετατράπηκαν σε αίθουσες νοσηλείας.

Η σημαντικότερη όμως συμμετοχή του στα πολιτικά δρώμενα της χώρας ήταν η δεκάτη εβδόμη Νοεμβρίου του 1973. Μέρα σταθμός στη νεότερη ιστορία του τόπου μας, κορυφαία πράξη αντίστασης.

Στα χρόνια που ακολούθησαν κάποιοι καπηλεύτηκαν την ιστορική μνήμη, κάποιοι προσπάθησαν να τη σβήσουν, κάποιοι να τη μετατρέψουν σ' έναν ακόμη βαρετό εορτασμό στα σχολεία ή σε μια ευκαιρία αργίας για τις δημόσιες υπηρεσίες. Δεν είναι ούτε ο χώρος ούτε το αφιέρωμα κατάλληλο για να προχωρήσει κανείς σε βαθύτερες αναλύσεις του γεγονότος. Ενα πάντως είναι βέβαιο, ότι πέρα από την ουσιαστική αξία του ως αρχιτεκτονικό μνημείο, το Πολυτεχνείο θα παραμείνει αν όχι

για πάντα, για πάρα πολλά οπωσδήποτε χρόνια ακόμη, το σημαντικότερο κτίριο της οδού Πατησίων το περισσότερο φορτισμένο με ιδέες και μηνύματα, ένα σύμβολο ελπίδας και ελευθερίας.

Τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα η Αθήνα επεκτείνεται. Δεξιά και αριστερά της Πατησίων η οικοδομική δραστηριότητα είναι έντονη. Η μια μετά την άλλη δημιουργούνται οι νέες συνοικίες των Εξαρχείων, του Πεδίου του Αρεως, της Κυψέλης, της Αγ. Ζώνης από τη μια, της Βάθης, του σταθμού Λαυρίου, της Πλατείας Βικτωρίας, του Αγ. Μελετίου, της πλ. Αμερικής, της πλ. Κολιάτσου, του Αγ. Λουκά, του Κλωναρίδου, του Λυσιατρείου από την άλλη.

Νέες ανάγκες, νέα σχολεία

Νέα σχολεία ιδρύονται για να εξυπηρετήσουν τις νέες αυτές γειτονιές. Κοντά στα δημόσια, όπου ένα πλήθος παιδιών συσσωρεύονται το ένα πάνω στο άλλο, μικρές ακατάλληλες αίθουσες (αρκεί να αναφέρουμε ότι από τα 170 συνολικά διδακτήρια Αθηνών και Πειραιώς, 38 μόνον κρίνονται από την γενική επιθεώρηση σε καλή κατάσταση), αρχίζουν να λειτουργούν και αρκετά ιδιωτικά. Από τα παλαιότερα το Πρότυπον Εκπαιδευτήριο Αθηνών του Ηλία Κωνσταντινίδου που ιδρύθηκε το 1910 στις αρχές της λεωφ. Αλεξάνδρας με τμήμα Αρρένων, Θηλέων, νηπιαγωγείο και εμπορική σχολή. Το Πρότυπο Εκπαιδευτήριο διαδέχθηκαν στη συνέχεια τα Εκπαιδευτήρια

της Μίνας Αηδοποπούλου που έκλεισε πριν από δυο χρόνια μετά από 68 χρόνια ζωής. Ενα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της πρωτεύουσας.

Από τα πρώτα επίσης ιδιωτικά σχολεία, το Αττικόν Λύκειον του Τριανταφυλλίδου στην πλ. Ανεξαρτησίας (Βάθης), τα Εκπαιδευτήρια της Μαρίας Φιλιππίδου και της Ελ. Καρναούρη στα Εξάρχεια, η σχολή Πασχάλη και το Σμυρναϊκό λύκειο κοντά στον Αγ. Παντελεήμονα, η Σχολή Νεστορίδου Επτανήσου και Χανίων, ο Ελικών Πατησίων και Κεφαλληνίας, το Αθηναϊκόν Λύκειον του Τυχόπουλου Πατησίων και Λήμνου, του Μιχαήλ στο τέρμα Πατησίων, ο Κοραής κ.α. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει το Λεόντειο Λύκειο της Πατησίων, λίγο κάτω από τον σταθμό του τρένου στην Αγία Βαρβάρα. Το Λεόντειο Λύκειο ιδρύθηκε το 1889 από το μεγάλο φιλέλληνα Πάπα Λέοντα τον ΙΓ' απ' όπου πήρε και το όνομά του. Το 1907 φθάνουν στην Αθήνα οι Μαριανοί Αδελφοί και αναλαμβάνουν τη Διεύθυνση του Σχολείου. Την εποχή αυτή το Λύκειο στεγάζεται στο μεγάλο τριώροφο νεοκλασικό κτίριο της οδού Σίνα 45 (κατεδαφισμένο σήμερα), δίπλα ακριβώς στο Οφθαλμιατρείο. Το πρώτο κύτταρο της Λεοντείου Σχολής χρονολογείται ήδη από το 1838, όταν Γάλλοι μοναχοί είχαν ιδρύσει δημοτικό σχολείο στην Πλάκα. Κάτω από τη νέα διεύθυνση η σχολή γνωρίζει μεγάλη ακμή. Οι Μαριανοί Αδελφοί ακολουθώντας το παράδειγμα του ιδρυτή της αδελφότητας Μαρκελίνου Champagnat έχουν μια συνεχή παρουσία στον κό-

σμο της εκπαίδευσης. Ο βασικός στόχος τους αποβλέπει στο να είναι «Παιδαγωγοί».

Το σχολικό έτος 1907-1908 στο Λύκειο της οδού Σίνα φοιτούν 145 μαθητές. Πέντε χρόνια αργότερα ο αριθμός τους έχει υπερδιπλασιασθεί. Στο τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου έχουν φθάσει τους 700. Ένας μεγάλος αριθμός απ' αυτούς είναι οικότροφοι. Το κτίριο της οδού Σίνα δεν επαρκεί. Τη σκέψη των αδελφών απασχολεί σοβαρά η αποκέντρωση και ανεύρεση κατάλληλου χώρου έξω από το κέντρο για τη μεταφορά του οικοτροφείου. Αγοράζουν τότε μια μεγάλη έκταση 25 στρεμμάτων στην περιοχή της Αλυσίδας όπως λεγόταν τότε το τέρμα Πατησίων. Η περιοχή ήταν την εποχή εκείνη σχεδόν ακατοίκητη. Υπήρχαν μονάχα μερικές επαύλεις όπου παραθέρριζαν οι εύποροι Αθηναίοι. Τριγύρω περιβόλια, πατατοφυτείες, λαχανοκαλλιέργειες και χιλιάδες ελιές. Μονάχα στο γήπεδο της Λεοντείου Σχολής υπήρχαν πάνω από 80 ελιές.

Στις 25 Νοεμβρίου του 1923 θεμελιώνεται το νέο κτίριο της Λεοντείου Σχολής «υπό την ηγεμονία του Ποντίφικος Πίου XI, βασιλεύοντος Γεωργίου του II στο θρόνο της Ελλάδας και Αλεξάνδρου Mitterand προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας». Διευθυντής της σχολής ήταν τότε ο Αδελφός Marie Brunon. Το σχολείο σχεδίασε ο Τιμολέων Πασχαλίδης, πολιτικός μηχανικός, απόφοιτος της Ecole Nationale des Ponts et Chaussées. Ο ίδιος είχε σχεδιάσει και το Παρθεναγωγείο των αδελφών του Αγ. Ιωσήφ στην Αθήνα. Μαζί με τον Πασχαλίδη την οικοδομή επέβλεπε ο αδελφός Marie Florentin.

Το κτίριο με φέροντα οργανισμό από beton arme ήταν από κατασκευαστικής πλευράς ένα υπερμοντέρνο για την εποχή του έργο.

Στις αρχές του αιώνα, η περιοχή Αλυσίδας στο τέρμα Πατησίων ήταν σχεδόν ακατοίκητη. Μόνο μερικές επαύλεις υπήρχαν και περιβόλια, πατατοφυτείες, λαχανοκαλλιέργειες και ελιές. Εκεί θεμελιώθηκε, το 1923, το νέο κτίριο της Λεοντείου Σχολής (φωτ.: αρχείο Ν. Πολίτη).

Το εκπαιδευτήριο αποτελείτο από δύο παράλληλα κτίρια με μεγάλες φωτεινές αίθουσες μαθημάτων και όλους τους απαραίτητους βοηθητικούς χώρους, κοιτώνες, τραπεζαρία, κουζίνα, βιβλιοθήκη, εργαστήρια κ.λπ., καθώς και τα ιδιαίτερα διαμερίσματα των Freres.

Στον όροφο του δυτικού κτιρίου, μια μεγάλη αίθουσα διαμορφώθηκε σε ναό.

Η μορφολογία του κτιρίου που βάφτηκε σε rose - creme χρώμα, ακολουθεί τα χαρακτηριστικά του ανανεωμένου κλασικισμού που επικρατούσε στην Ευρώπη τη δεκαετία του 1920, και που δείγματά του έχουμε και στον ελληνικό χώρο. Θυμίζει αρκετά τα σχέδια του Αντωνιάδη για το γυμνάσιο Αριστοτέλης της οδού Μαρσλή.

Το Σεπτέμβρη του 1924 έγιναν τα

εγκαίνια του δυτικού κτιρίου και μεταφέρθηκαν εκεί όλοι οι οικότροφοι. Αξίζει να σημειωθεί ότι το σχολείο διέθετε μέχρι και ανεξάρτητη μονάδα παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Τρία χρόνια αργότερα προστίθεται και το δεύτερο κτίριο. Το αρχικό σχέδιο προέβλεπε να κτιστεί και μια τρίτη πτέρυγα στη πλευρά του γηπέδου, ώστε το σχολείο να αποτε-

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Το κτίριο της Λεοντείου από κατασκευαστικής πλευράς ήταν υπερμοντέρνο για την εποχή του. Τον Σεπτέμβρη του 1924 μεταφέρθηκαν εκεί όλοι οι υπότροφοι. Σήμερα η Λεόντειος φιλοξενεί περισσότερα από 1.000 παιδιά (φωτ.: συλλογή Χ. Πατέρα).

Συνέχεια από την 17η σελίδα

λεί ένα Π. Η πτέρυγα όμως αυτή κτίστηκε μόλις τη δεκαετία του 1970 μ' ένα εντελώς διαφορετικό ύφος. Ο χώρος ανάμεσά τους χρησιμοποιείται για αθλοπαιδιές. Στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το σχολείο παύει να λειτουργεί και μετατρέπεται σε στρατιωτικό νοσοκομείο.

Σήμερα η Λεόντειος Σχολή εξακολουθεί να λειτουργεί συνεχίζοντας μια παράδοση ζωντανής παρουσίας και προσφοράς. Στους χώρους της φιλοξενούνται πάνω από 1.000 παιδιά αγόρια και κορίτσια. Οι χώροι των κοιτώνων του οικοτροφείου που έχει πια πάψει να λειτουργεί, έχουν μετατραπεί σε σύγχρονα εργαστήρια ηλεκτρονικών υπολογιστών και βιβλιοθήκη. Οι καιροί αλλάζουν, η Λεόντειος προχωρεί μαζί τους.

Τρία χρόνια αργότερα μετά το Λεόντειο το 1926, το Αρχιτεκτονικό Τμήμα του υπουργείου Παιδείας θεμελιώνει στα Πατήσια απέναντι από το Λυσοιατρείο το σχολικό συγκρότημα «Νομικός» με αρχιτέκτονα τον Γ. Πάντζαρη.

Στο μεγάλο γήπεδο μεταξύ των οδών Νομικού, Αγ. Παρασκευής και Νικοπόλεως, ο Πάντζαρης σχεδιάζει ένα τριώροφο συγκρότημα που θα στεγάσει δύο δημοτικά και δύο γυμνάσια, αίθουσα τελετών, υπόστεγο γυμναστικής, εστιατόριο, λουτρό. Τα αρχικά σχέδια των όψεων ήταν αρκετά βαριά και ακολουθούσαν μια ρυθμολογία πολύ κοντά στον εκλεκτισμό που θύμιζε τα παλαιότερα πρότυπα του Αρχιτεκτονικού Τμήματος. Στη συνέχεια όμως και εδώ όπως και στο λύκειο «Αριστοτέλης» δίπλα στο Μαράσλειο, οι όψεις απλοποιούνται. Το γενικό πνεύμα παραμένει κλασικό, φαίνεται όμως καθαρά η προσπάθεια να εισαχθούν τα νέα στοιχεία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Το ενδιαφέρον είναι ότι, ενώ στον «Αριστοτέλη» τα πρώτα σχέδια οφείλονται στον Ι. Αντωνιάδη και η τροποποίηση στον Ν. Μητσάκη εδώ και τα πρώτα και τα δεύτερα σχέδια έχουν γίνει από τον Ι-

Με κληροδότημα Γρηγόρη Μαρασλή κτίστηκε το 1935 η Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών σε σχέδια Αναστ. Μεταξά. Σήμερα στεγάζεται εκεί το Οικονομικό Πανεπιστήμιο (φωτ.: αρχείο Α.Σ. Μαίλλη).

διο αρχιτέκτονα τον Γ. Πάντζαρη.

Αργότερα στην αυλή Νομικού ο Ν. Μητσάκης σχεδιάζει ένα μικρό ιερό εκκλησίας σε καθαρά μοντέρνα γραμμή που εικονογραφεί ο γνωστός ζωγράφος Σπ. Παπαλουκάς. Η πρωτοποριακή μορφή της μικρής αυτής εκκλησίας όσο και η εικονογράφηση της ενταγμένα μάλιστα σε ένα αυστηρό σχολικό συγκρότημα αποτελούσαν ένα δυνατό ξάφνιασμα για τον επισκέπτη.

Ο «Νομικός» μαζί με τον «Αριστοτέλη» και το «Σωκράτη» αποτελούν τα τρία σχολεία προδρόμους των σχολείων του 1930 της χρυσής αυτής περιόδου των σχολείων του Μεσοπολέμου που σημάδεψε τη νεοελληνική αρχιτεκτονική και ξεπέρασε τα σύνορα της χώρας.

Τέλος και πριν κλείσουμε το μικρό

αυτό αφιέρωμα στα εκπαιδευτικά αυτά κτίρια της οδού Πατησίων, θα πρέπει να αναφερθούμε σε ένα ακόμη συγκρότημα, έργο του μεγάλου Έλληνα δημιουργού αρχιτέκτονα και ευπατρίδη Αναστάση Μεταξά. Πρόκειται για την Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών.

Η Σχολή ιδρύθηκε επί Ελ. Βενιζέλου, το 1919 και στεγάστηκε αρχικά σε κτίριο της οδού Αινιάνος ένα στενό δρομάκι μεταξύ Πατησίων και Γ Σεπτεμβρίου, απέναντι από την πλατεία Αιγύπτου. Το 1935 μετακόμισε στα νέα κτίριά της στην οδό Πατησίων που κτίστηκε με κληροδότημα του Εθνικού ευεργέτη Γρηγόρη Μαρασλή.

Το τετράωροφο κτίριο είναι ενταγμένο στο συνεχές σύστημα του αστικού ιστού. Η κάτοψη σε σχήμα Π δη-

μιουργεί μια εσωτερική είσοδο-αυλή, αφού το οικόπεδο δεν δίνει περιθώριο για περιμετρικό πράσινο.

Σχεδιασμένο με αυστηρή συμμετρία η όψη του κτιρίου έχει στον άξονά της ως κεντρικό στοιχείο τη διώροφη αίθουσα του auditorium που καθορίζεται από τρία μεγάλα ανοίγματα πλαισιωμένα με παραστάδες και υαλοστάσια με έγχρωμα vitreaux.

Από τα τελευταία έργα του Αναστάση Μεταξά, η ΑΣΟΕΕ σημερινό Οικονομικό Πανεπιστήμιο, παρουσιάζει όλα τα γνωρίσματα μιας ακαδημαϊκής αρχιτεκτονικής ενός μοντέρνου θα λέγαμε κλασικισμού. Συμμετρία, τονισμός των κατακορύφων αξόνων με πολυώροφες παραστάδες, ρυθμική επανάληψη ανοιγμάτων, οριζόντια τριμερής διαίρεση σε βάση κορμό και στέψη κ.λπ.

Αργότερα, όταν τα κτίρια της Σχολής δεν επαρκούσαν πλέον, ένα νέο κτίριο προστέθηκε πίσω από τη Σχολή στο μικρό κηπάριο επί της οδού Μαυρομματαίων.

Σήμερα η ΑΣΟΕΕ έχει μετονομαστεί σε Οικονομικό Πανεπιστήμιο.

Νοέμβριος 1998, η Πατησίων είναι πια μια γεμάτη κίνηση, βοή και νέφος λεωφόρος της πρωτεύουσας.

Οι εποχές που οι φοιτητές του Πολυτεχνείου σύχναζαν στο Παυσίλυπο που οι μαθητές πήγαιναν ημερήσια εκδρομή στο Πεδίο του Αρεως ή που η Λεόντειος ήταν περιτριγυρισμένη από ελαιώνες, φαντάζει σήμερα σαν μακρινό παραμύθι.

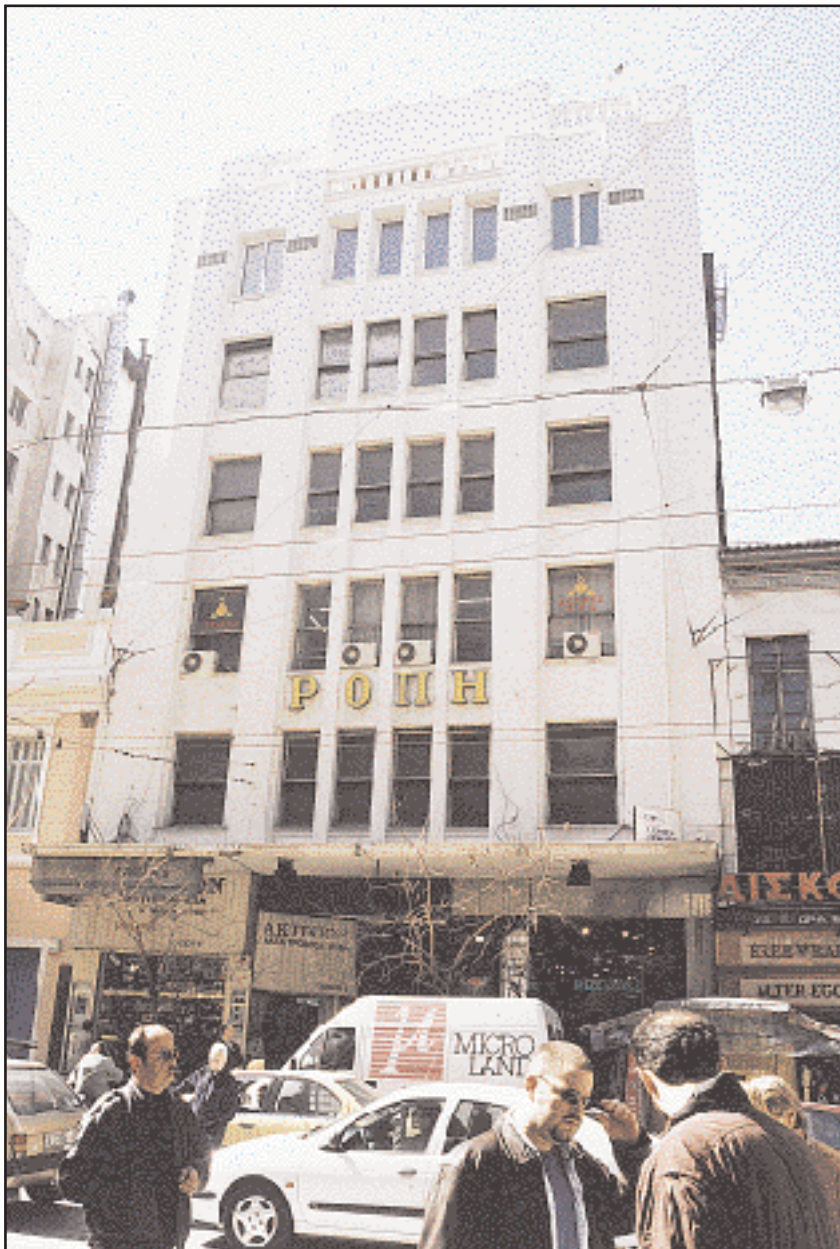
Σημείωση «Επτά Ημερών»: Ιδιαίτερη αναφορά στο έργο του αρχιτέκτονα Αναστάση Μεταξά περιλαμβάνεται στο αφιέρωμα των «Επτά Ημερών» στις 22 Νοεμβρίου 1998 με τίτλο «Βρετανική Πρεσβεία». Επίσης για το Πολυτεχνείο δημοσιεύθηκε ειδικό αφιέρωμα στις 15 Νοεμβρίου 1998, με αφορμή τα 25 χρόνια από την εξέγερση των φοιτητών το 1973.

Απέναντι από το Λυσοιατρείο θεμελιώνεται το 1926 το σχολικό συγκρότημα «Νομικός», με αρχιτέκτονα τον Γ. Πάντζαρη. Αργότερα, ο αρχιτέκτων Ν. Μητσάκης σχεδιάζει ένα μικρό ιερό εκκλησίας σε μοντέρνα γραμμή, το οποίο εικονογράφησε ο ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς.

Μοντέρνα αρχιτεκτονική

Η πυκνή παρουσία αξιόλογων κτιρίων της δεκαετίας του '30 στην Πατησίων

Πατησίων 9. Θυμίζει τον μικρό ουρανοξύστη της Πανεπιστημίου, γι' αυτό και λέγεται «μικρό REX» (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Του Πάνου Εξαρχόπουλου

Αρχιτέκτονα μέλους της ελληνικής ομάδας D.O.CO.MO.MO.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ της Μοντέρνας αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου επανέρχεται και πάλι τόσο στο διεθνές όσο και στο ελληνικό προσκήνιο του αρχιτεκτονικού προβληματισμού. Απέναντι στην αρχιτεκτονική παραγωγή των ημερών μας, που παραθέτει τις απαστράπτουσες «ευημερούσες» όψεις από γυαλί και γρανίτη, ή επιχειρεί τους πιο ακραίους μορφολογικούς και κατασκευαστικούς ακροβατισμούς, αντιπαράθεται το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον –σε επίπεδο αρχιτεκτονικής έρευνας αλλά και πράξης– για το σχεδιαστικό ήθος του μεσοπολεμικού Μοντερνισμού.

Αποκηρύσσοντας τις ιστορικές ρυθμολογίες και τους κανόνες του

ακαδημαϊσμού, εκφράζοντας το «νέο τρόπο ζωής» (νέοι κοινωνικοί συσχετισμοί, νέες αντιλήψεις για τις συνθήκες διαβίωσης, νέες κτιριολογικές απαιτήσεις), εκμεταλλευόμενη τις κατασκευαστικές δυνατότητες του οπλισμένου σκυροδέματος, η αρχιτεκτονική του Μοντέρνου Κινήματος προέβαλε την αισθητική, λειτουργική και κατασκευαστική απλότητα σε έργα γεμάτα πρωτοτυπία, δυναμισμό και τόλμη. Η προσφυγή στην «καθαρή» γεωμετρία (απλά γεωμετρικά σχήματα, πλαστικά διαρθρωμένοι όγκοι), ο κατασκευαστικός ορθολογισμός, η κατάργηση της διακόσμησης και η ευρηματική επεξεργασία των λεπτομερειών συνθέτουν το νεωτερικό μορφολογικό της χαρακτήρα.

Παρακολουθώντας τα επιτεύγματα του διεθνούς Μοντέρνου Κινήματος και συμπορευόμενη με

Πατησίων 225. Πολυκατοικία. Στενομέτωπο, κομψό κτίριο με κύριο χαρακτηριστικό την ελεύθερη δοκό (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

μια γενικότερη διάθεση «εκμοντερνισμού» της μεσοπολεμικής ελληνικής κοινωνίας, η «Νέα Αρχιτεκτονική» διαδόθηκε ταχύτατα στη χώρα μας, έτυχε του ενδιαφέροντος της ανερχόμενης αστικής τάξης και απέδωσε ένα πλήθος κτιρίων όλων των κατηγοριών (κατοικίες, σχολεία, νοσοκομεία, κ.λπ.). Οι νέοι και ενθουσιώδεις Έλληνες αρχιτέκτονες πραγματοποίησαν –κυρίως στη δεκαετία του '30– εξαιρετικής ποιότητας μοντέρνες συνθέσεις στο σύνολο σχεδόν της χώρας.

Πρέπει, πάντως, να επισημάνουμε πως εκτός από την παραγωγή μιας αμιγώς Μοντέρνας αρχιτεκτονικής, επιβίωσαν και υπεισήλθαν μέσα στον ελληνικό Μοντερνισμό στοιχεία με αναφορές στον κλασικισμό, τον εκλεκτικισμό, τη λαϊκή παράδοση. Και τούτο, διότι η ρηξικέλευθη ανατροπή των προγε-

νέστερων τάσεων, όπως ρητά υπαγόρευε ο «ορθόδοξος» Μοντερνισμός, δεν έγινε πλήρως αποδεκτή, τόσο εκ μέρους των αρχιτεκτόνων όσο και από το κοινό.

Ο πόλεμος διέκοψε τον ελληνικό αρχιτεκτονικό Μοντερνισμό, αλλά και οι συνθήκες της μεταπολεμικής κοινωνίας απέτρεψαν τη συνέχισή του. Νέοι όροι στην οικοδομική παραγωγή και τις διαπροσωπικές σχέσεις, κάτω από το κυρίαρχο αίτημα της γρήγορης αύξησης του οικονομικού οφέλους, οδήγησαν τους ευαίσθητους μοντέρνους αρχιτέκτονες της γενιάς του '30 είτε στον αυτοπεριορισμό τους, είτε στην προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα. Ωστόσο, τα ίχνη της βραχύβιας, αλλά γόνιμης αυτής περιόδου της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής, εξακολούθησαν και εξακολουθούν να αποτελούν ση-

Συνέχεια στην 20η σελίδα

Συνέχεια από την 19η σελίδα
μείο αναφοράς για πολλούς μετα-
πολεμικούς αρχιτέκτονες.

Η περίπτωση της οδού Πατησίων

Ο εκτεταμένος άξονας της οδού Πατησίων αρχίζοντας από την Ομόνοια και καταλήγοντας στα Ανω Πατήσια, διατρέχει περιοχές της Αθήνας με πυκνή παρουσία μοντέρνων κτιρίων της δεκαετίας του '30, κυρίως κτιρίων κατοικίας μικρής και μεσαίας κλίμακας. Αντίστοιχη πυκνότητα δεν παρατηρείται στα μέτωπα της Πατησίων, τα οποία μάλιστα, παρουσιάζουν ποικιλία αρχιτεκτονικών μορφών διαφόρων περιόδων, λόγω και της ιστορικής υπόστασης της οδού. Παρουσία μοντέρνων κτιρίων του '30 στην οδό Πατησίων έχουμε κυρίως μέχρι την πλατεία Αμερικής, αφού στη συνέχεια ακολουθούσαν αδιαμόρφωτες τότε προαστιακές περιοχές. Επιπλέον, η μεταπολεμική ανάπτυξη της Πατησίων, ως σημαντικού κυκλοφοριακού και εμπορικού άξονα, αποτέλεσε ίσως αιτία κατεδάφισης αρκετών μοντέρνων κτιρίων μικρής κλίμακας και αντικατάστασής τους από τα σημερινά πολυώροφα στο πλαίσιο «αξιοποίησης» της αυξημένης εμπορικής αξίας της οδού.

Ωστόσο, σε όλο το μήκος της οδού Πατησίων εντοπίζονται αρκετά και ενδιαφέροντα έργα του μεσοπολεμικού μοντερνισμού. Ο τύπος της πολυώροφης αστικής πολυκατοικίας (συχνά με εμπορική χρήση στο ισόγειο) υπερτερεί ποσοτικά, καθώς έδινε λύση στο οξύτατο στεγαστικό πρόβλημα της εποχής, ενώ συνεχίζει μέχρι και σήμερα να συνιστά μια οικονομικά βιώσιμη περίπτωση. Χαρακτηριστικά στοιχεία, όπως τα «έρκερ»

Πατησίων 56 και Ιουλιανού. Πολυκατοικία Καρυστιανάκη, αρχιτέκτων Φοίβος Ζούκης, 1934-36 (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

(κλειστές προεξοχές), τα επιμήκη ή γωνιακά παράθυρα με τα ξύλινα κεκλιμένα ρολά, οι στρογγυλοί φεγγίτες, οι ημικυκλικές απολήξεις και τα συμπαγή στηθαία των εξωστών, τα ελεύθερα στρογγυλά υποστυλώματα, οι ιδιότυπες πέργκολες - απολήξεις της στέψης, τα λιτά κιγκλιδώματα, το «αρτιφισιέλ» επίχρισμα (πελεκητή τσιμεντοκονία με πρόσμιξη ώχρας), κάνουν άμεσα αναγνωρίσιμη την αρχιτεκτονική ταυτότητα των κτιρίων αυτών.

Η κατάσταση διατήρησής τους είναι αρκετά καλή, λόγω της γενικά υψηλής ποιότητας κατασκευής και παρά την έλλειψη στοιχειώ-

δους συντήρησης στα 70 περίπου χρόνια ζωής τους. Ευδιάκριτες αλλοιώσεις έχει υποστεί κυρίως η ισόγεια ζώνη, όταν αυτή διατίθεται για τη στέγαση καταστημάτων.

Τα κτίρια

Ας επιχειρήσουμε, λοιπόν, ένα σύντομο οδοιπορικό στην οδό Πατησίων, επικεντρώνοντας την προσοχή μας στα πιο αξιόλογα, κατά τη γνώμη μας, μοντέρνα κτίρια της δεκαετίας του '30.

Πατησίων 9: Κτίριο γραφείων. Θα το ονομάζαμε «μικρό REX» αφού θυμίζει το γνωστό «ουρανο-

ξύστη» της Πανεπιστημίου. Στη συμμετρικά διαρθρωμένη πρόσοψη κυριαρχούν κατακόρυφες συνεχείς προεξοχές με υψίκορμα παράθυρα ανάμεσά τους.

Πατησίων και Καποδιστρίου 28: «Μέγαρο Λινάρδου», πολ. μηχ. Κώστας Βουτσινάς, περ. 1933. Επτάωρο κτίριο γραφείων, με μεγάλα έρκερ των οποίων η ποδιά επεκτείνεται ως συμπαγές στηθαίο των παρακείμενων εξωστών, συνεχόμενα παράθυρα με παρεμβολή παραστάδων σε εσοχή, γωνιακά παράθυρα και λείο επίχρισμα με οριζόντιους αρμούς.

Πατησίων 54 και Μετσόβου: Πολυκατοικία, αρχ. Νικόλαος Νικολαΐδης, δεκαετία '30. Πρόσφατα ανακαινισμένη και διαρρυθμισμένη για γραφειακή χρήση. Ο συνδυασμός του βασικού επιπέδου της πρόσοψης με αυτό των έρκερ - εξωστών προσδίδει έντονη πλαστικότητα στο κτίριο. Οι ημικυκλικές απολήξεις των γωνιακών εξωστών, τα στρογγυλά υποστυλώματα με τη λεπτή πλάκα έδρασης των ξύλινων δοκίδων της πέργκολες και το λιτό σωληνωτό κιγκλιδώμα των εξωστών συμπληρώνουν το σύνολο.

Πατησίων 56 και Ιουλιανού: Πολυκατοικία Καρυστιανάκη, αρχ. Φοίβος Ζούκης, 1934-36. Τα ψηλά συμπαγή στηθαία των εξωστών προσδίδουν μια αίσθηση στιβαρότητας, η οποία αναιρείται στη στέψη του κτιρίου από τη γραμμική ελεύθερη δοκό και τα στρογγυλά υποστυλώματα.

Πατησίων 59 και Σκαρμαγκά: Πολυκατοικία Ξακουστή, αρχ. Εμμανουήλ Κριεζής, 1934. Πρόσφατα ανακαινισμένη. Κεντρικά έρκερ με περιμετρικά παράθυρα, εκατέρωθεν συνεχείς εξώστες, μείωση του ύψους προς την οδό Σκαρμαγκά, περιμετρικό ελεύθε-

Πατησίων 54 και Μετσόβου. Πολυκατοικία, αρχιτέκτων Νικόλαος Νικολαΐδης, δεκαετία '30 (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Πατησίων 59 και Σκαραμαγκά. Πολυκατοικία, αρχιτέκτων Εμμανουήλ Κριεζής, 1934. Ανακαινίστηκε πρόσφατα (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Πατησίων 70 και Κότσικα. Πολυκατοικία Ζηρίνη, αρχιτέκτων Εμμανουήλ Λαζαρίδης 1934-35 (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

ρο μπετονένιο γείσο στον τελευταίο όροφο.

Πατησίων 70 και Κότσικα: Πολυκατοικία Ζηρίνη, αρχ. Εμμανουήλ Λαζαρίδης, 1934-35. Με το γαϊώδες αρτιφισιέλ να τη διακρίνει από μακριά, η πολυκατοικία αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στον τρόπο κλιμάκωσης του όγκου και της όψης προς την οδό Κότσικα. Η πέργκολα ερδαζόμενη σε ζεύγη τετράγωνων στύλων, οι τραπεζοειδείς προεξοχές – ζαρντινιέρες και η παρουσία κεραμιδιών είναι στοιχεία που συναντάμε συχνά στα έργα του αρχιτέκτονα.

Πατησίων 175: Πολυκατοικία. Ασύμμετρη οργάνωση της πρόσοψης με δυο πλευρικά έρκερ διαφορετικού μεγέθους και βαθιά υποχώρηση του μισού μετώπου του τελευταίου ορόφου. Ιδιαίτερα πλαστικό αποτέλεσμα.

Πατησίων 186 και Θάσου: Πολυκατοικία Φάμπρα, αρχ. Θουκυδίδης Βαλεντής, 1938. Λιτή όψη με κυρίαρχο μορφολογικό στοιχείο την καμπύλη διαμόρφωση της γωνίας μέσω έρκερ μικρής προεξοχής (τα μεγάλα έρκερ καταργήθηκαν νομοθετικά το Νοέμβριο του 1937, ύστερα από πολλές αντιδράσεις). Αξιοσημείωτη είναι η αρμολόγηση του επιχρίσματος που δίνει την εντύπωση ισόδομης τοιχοποιίας, η χρήση πυκνού με-

Πατησίων 186 και Θάσου. Πολυκατοικία Φάμπρα, αρχιτέκτων Θουκυδίδης Βαλεντής, 1938. Λιτή όψη με κυρίαρχο μορφολογικό στοιχείο και καμπύλη διαμόρφωση της γωνίας (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

ταλλικού πλέγματος στα στηθαία των μικρών εξωστών και ο πρόβολος στέγασης της ισόγειας ζώνης.

Πατησίων 225: Πολυκατοικία. Στενομέτωπο, κομψό κτίριο με κύριο χαρακτηριστικό την ελεύθερη δοκό και το στρογγυλό υποστύλωμα στη στέψη της πρόσοψης.

Την παραπάνω εικόνα συμπληρώνουν τα κτίρια στους αριθμούς: 86 (αρχ.Κ. Ιβράκης, 1932), 89, 114, 130, 149, 151, 162, 185, 188, γωνία με Ιμβρου 2, γωνία με Λέσβου 2, 213, 223 (πολ. μηχ. Γ. Μένανδρος, 1937) 255, γωνία με Κ. Κοντού 2, 296, γωνία με Νεϊγύ 2.

Κλείνοντας το σημείωμα αυτό, θεωρούμε απαραίτητο να τονίσουμε το πόσο επιτακτική προβάλλει η ανάγκη για την ουσιαστική προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξη της πλούσιας κτιριακής παραγωγής του ελληνικού μεσοπολεμικού Μοντερνισμού. Οι παλαιότερες, αλλά και πρόσφατες κατεδαφίσεις αξιόλογων κτιρίων της περιόδου – με την έγκριση, μάλιστα, των ιθυνόντων – η εγκατάλειψη της πλειοψηφίας των υφιστάμενων στη φθορά του χρόνου ή η αλλοίωσή τους με ασυμβίβαστες επεμβάσεις, προοιωνίζουν την οριστική εξαφάνιση των δειγμάτων αυτής της καθ' όλα αξιόλογης περιόδου της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής.

Η «Κηπούπολη» Κυπριάδη

Αξιόλογο αρχιτεκτονικό σύνολο με σπίτια του Μεσοπολέμου στο τέρμα της Πατησίων

Του **Μάνου Μπέρη**

Επ. Καθηγητή ΕΜΠ

Η ΟΔΟΣ Πατησίων διακρίνεται από τους άλλους μεγάλους οδικούς άξονες της Αθήνας, κυρίως ως προς τη δυνατότητα που παρέχει να αναγνωρίζεται σε όλο της το ανάπτυγμα η εξέλιξη της πολεοδομικής ιστορίας της πρωτεύουσας, σημείο προς σημείο, όπως ακριβώς «διαβάζεται» η ζωή ενός δένδρου στην τομή του κορμού του, πάνω στα ετήσια στρώματα του ξύλου.

Παρά τη συντριπτική ανοικοδόμηση των μεταπολεμικών χρόνων, είναι εν τούτοις έκδηλη η ποιότητα της αρχιτεκτονικής γύρω στο 1930, στην υφιστάμενη ακόμη εικόνα κάποιας αστικής διώροφης κατοικίας κοντά στην πλατεία Αμερικής –άλλοτε πλατεία «Αγάμων»– στο αριστοκρατικό στυλ του γαλλικού μοντερνισμού ή ακόμη λίγα μέτρα βορειότερα προς την πλατεία Κολιάτσου, στη γραφική παρουσία ενός απλοϊκού σπιτιού, με την τετράριχτη στέγη του, το ταπεινό μπαλκόνι στην όψη και το περιβόλι γύρω του. Μία παρουσία –σήμερα φυσικά σπάνια– που μαρτυρεί ότι προφανώς εδώ βρισκόμαστε πλέον έξω από την πόλη του 1920–25. Ετσι, παρά τα σποραδικά «αστικά» οικοδομήματα, διατρέχουμε μία ζώνη που κάποτε είχε άφθονα κτήματα, με λαχανόκηπους και οπωροφόρα δένδρα, καθώς και ορισμένες χαρακτηριστικές παράγκες (πάνω στην Πατησίων) με αποθήκες... σανού για τα κάρα –των οποίων η θορυβώδης παρουσία ακόμη δεν έχει σβήσει από τη μνήμη των παλαιών Πατησιωτών.

Λίγα μέτρα πιο πάνω η Πατησίων, αφού αφήσει αριστερά της το παγοποιείο Κλωναρίδη, τερματίζει στις γραμμές του τρένου –όπου και η Αλυσίδα (που έκλεινε στο πέρασμα του «Θηρίου» προς την Κηφισιά)– για να μεταβληθεί σε έναν ακανόνιστο χωματόδρομο που κατηφορίζει προς τα βορειοδυτικά διασχίζοντας τα κτήματα του Φιξ και τις πυκνές καλαμιές του ρέματος του Ποδονίφτη. Δεξιά μας στην ελαφρώς ανηφορική έκταση που εκτείνεται προς το Γαλάτσι, ανατολικά της οδού Πατησίων, θα μας εντυπωσιάσει η παρουσία κάποιων εξοχικών σπιτιών, παλαιών, αλλά καλού γούστου, που αποτελούν ό,τι έχει απομείνει από την κηπούπολη των καλλιτεχνών του μεσοπολέμου, την περίφημη συνοικία «Κυπριάδη».

Συνοικία «Κυπριάδη»

Η ιστορία της που ξεκινά γύρω στο 1920 είναι ενδιαφέρουσα, όμως όχι και τόσο... γοητευτική. Αφού πρόκειται για την περίπτωση εφαρμογής μιας τυπικής ιδιωτικής επι-

Κάτοικος της συνοικίας Κυπριάδη, ανάμεσα σε άλλους καλλιτέχνες και διανοούμενους του Μεσοπολέμου, ήταν και ο ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς, ο οποίος αποτύπωσε στα έργα του τον τόπο κατοικίας του. (Σπίτια στο Κυπριάδη, 1941, λάδι σε χαρτόνι, 50,5 x 61 εκατ., 1941. Από το λεύκωμα της Ιονικής Τράπεζας «Σπύρος Παπαλουκάς – Ζωγραφική 1892 - 1957»).

χείρησης για την εκμετάλλευση οικοπέδων εκτός σχεδίου πόλεως. Τότε λοιπόν ο πλούσιος επιχειρηματίας Μίνως Κυπριάδης απέκτησε το μεγάλο κτήμα του και συνέστησε με ένα φίλο του την εταιρεία «Κυπριάδης – Κυριαζής και Σία» με σκοπό να δημιουργήσει εκεί «υποδειγματική κηπούπολη» κατά το πρότυπο της Φιλοθέης. Όμως, δεν θέλησε να οργανώσει το σχέδιό του κατά το υπόδειγμα του αυτόνομου οικισμού –όπως π.χ. έγινε με το Ψυχικό βάσει του διατάγματος του 1923– αλλά προτίμησε την... πονηράν οδόν, δηλαδή την προσάρτηση του οικισμού του στο όμορο τμήμα των Ανω Πατησίων, το οποίο τότε ήταν ιδιαίτερα αραιοκατοικημένο και είχε εγκριθεί μόλις το 1916. Με τον τρόπο αυτό ο επιχειρηματίας θα ωφελείτο από τις πάσης φύσεως δημοτικές εξυπηρετήσεις, υποσχόμενος απλώς «εφθηνές κατοικίες, φωτισμόν και ύδρευσιν του συνοικισμού». Φυσικά, η αίτησή του απερρίφθη από το

Δημοτικό Συμβούλιο, ενεκρίθη όμως από το –αρμόδιο εκείνη την εποχή– υπουργείο Συγκοινωνιών (η «ανωτέρα αρχή» ήταν και τότε προσφορότερη για τέτοιου είδους τεχνάσματα) αφού πέρασε και από την πολεοδομική επιτροπή Καλλιγιά.

Τελικά πέτυχε και τη θετική γνωμοδότηση –πράξη αρ. 3027– του Δήμου Αθηναίων (ποιος φαντάστηκε ότι δεν υπήρχαν και τότε αιφνίδιες «μεταλλαγές» στην πλειοψηφία των δημοτικών συμβουλίων), παρά τη σφοδρή αντίδραση του αρμόδιου διευθυντή τεχνικών υπηρεσιών του δήμου, του Δημοσθένη Πρωτοπαπαδάκη.

Λίγο αργότερα ξέσπασε η καταγίγδα της μικρασιατικής καταστροφής του 1922, που είχε ως συνέπεια την έντονη οικιστική δραστηριότητα σε απόκεντρες περιοχές της πρωτεύουσας, όπως το Πολύγυνο, την Κυψέλη, τα Πατήσια, εκτός φυσικά από τα οργανωμένα περιστασιακά συγκροτήματα.

Ο Κυπριάδης, παρά το γεγονός ότι στην προσφορά των προσχεδιασμένων εξοχικών κατοικιών του δεν απέβλεπε στην ενεργό συμμετοχή του στο δραματικό στεγαστικό πρόβλημα των προσφύγων (οι πλησιέστεροι προσφυγικοί συνοικισμοί της Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Ιωνίας και της Ριζούπολης δημιουργήθηκαν εκείνη την περίοδο) σε μια κατ'εξοχήν αστική πλατεία, δεν δίστασε να επωφεληθεί από τα ευεργετικά διατάγματα εκείνης της περιόδου, ιδίως του σημαντικού «περί ατελούς εισαγωγής οικοδομησίων υλικών προς ανέγερσιν ευθηνών οικιών» (ΦΕΚ 163/924).

Από τότε ρυμοτομούσε και έκτιζε ανενόχλητος έως την πλήρη κατοχύρωση του οικισμού του με διάταγμα του 1933.

Πάντως, παρά τα έντονα ωφελιστικά συστατικά αυτής της διαδικασίας –η οποία άλλωστε επαναλήφθηκε περί το 1925 πολλαπλώς και εις βάρος της Αθήνας, όπως π.χ. στον

Καρέα, στου Ζωγράφου, στη Ν. Σμύρνη, κ.ο.κ.- το τελικό αποτέλεσμα στην εικόνα του οικισμού Κυπριάδη αναδεικνύει σίγουρα ένα από τα αξιολογότερα αρχιτεκτονικά σύνολα στην περίμετρο της πρωτεύουσας.

Ένα μικρό προάστιο

Η ποικιλία των τύπων των σπιτιών, οι φαρδιές πρασιές και οι καταπράσινοι κήποι (υπήρχαν εδώ άφθονα υπόγεια νερά), που προσφέρουν ευχάριστες οπτικές γωνίες από τους δρόμους και τις μικρές πλατείες ασφαλώς αποτελούν και σήμερα -παρά την ταχεία δυστυχώς ανοικοδόμηση- μια νότα ανθρωπιάς και ανάσας μέσα στην ασφυκτική ομοιογενοποίηση του ευρύτερου δομημένου περιβάλλοντος. Συνιστά έτσι ο οικισμός την ουσιαστική οντότητα ενός «προαστίου», που καθορίζεται από τη διακεκριμένη λειτουργική σχέση του ως προς το κυρίαρχο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας, της οποίας κατά κάποιο τρόπο αποτελεί δορυφόρο.

Τα σπίτια στου Κυπριάδη, τα οποία ανεγέρθηκαν στη μορφή μικρών διώροφων επαύλεων, κατασκευάστηκαν με πρωτότυπη μέθοδο, με τη χρήση ειδικά διαπλασμένων ασβεστοपुरιτιακών πλίνθων καιτσιμεντολίθων, των οποίων η εξωτερική επιφάνεια μιμείτο την αδρότητα της ημιλάξευτης τοιχοποιίας (ρούστικο). Για τα μεγάλα ανοίγματα και τις βεράντες χρησιμοποιήθηκαν σκυροδέματα, ενώ οι τετράρριχτες ξύλινες στέγες -με σημαντικές κλίσεις- εκάλυπτοντο με κεραμίδια γαλλικού τύπου. Τον ασβέστη παρασκεύαζε η επιχείρηση σε δικό της μέγα ασβεστοκάμινο συνεχούς λειτουργίας, γερμανικών προδιαγραφών (κηρυγμένο ήδη διατηρητέο).

Δεν είναι επί του παρόντος εύκολο να τεκμηριώσει κανείς τους πρωταγωνιστές τεχνικούς αυτού του ποιοτικού σχεδιασμού. Ίσως οι πρωιμότερες σχέσεις του επιχειρηματία με την ίδρυση του οικισμού της Νέας Αλεξάνδρειας (δηλαδή της Φιλοθέης), όπου εκεί αναφέρονται τα ονόματα των αρχιτεκτόνων Ν. Ζουμπουλίδη, Κ. Παπαδάκη κ.ά., πιθανόν να οδηγούν σε κάποιες ταυτίσεις - καθόσον μάλιστα διαπιστώνονται ομοιότητες των «προτύπων οικιών» μεταξύ των δύο οικισμών.

Από την άλλη πλευρά η μετεξέλιξη των αρχιτεκτονικών μορφών στου Κυπριάδη, σε έναν πλουραλισμό στιλιστικών ιδιωμάτων μαρτυρεί την εκεί παρουσία πολλών και μάλιστα επώνυμων δημιουργών του μεσοπολέμου. Κυρίαρχος πάντως είναι ο τύπος των «γραφικών» (pittoresque) εξοχικών σπιτιών, ενταγμένων στην αισθητική αντίληψη που επικρατούσε στις κηπουπόλεις της Ευρώπης. Χαρακτηριστικοί είναι οι ασύμμετροι όγκοι τους με τις βεράντες και τις πέργκολες, τις επικλινείς κεραμοσκεπές με τα φαρδιά ξύλινα γείσα, που ρίχνουν τη σκιά τους πάνω στις αδρές -σε γαιώδεις τόννους επιχρ-

Χαρακτηριστικός τύπος σπιτιού στου Κυπριάδη, στην οδό Λασκαράτου: ειδικά διαπλασμένοι, ασβεστοपुरιτιακοί πλίνθοι καιτσιμεντόλιθοι και τετράρριχτες ξύλινες στέγες με κεραμίδια γαλλικού τύπου (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Η μετεξέλιξη των αρχιτεκτονικών μορφών στου Κυπριάδη σε έναν πλουραλισμό στιλιστικών ιδιωμάτων μαρτυρεί την εκεί παρουσία πολλών και μάλιστα επώνυμων δημιουργών του Μεσοπολέμου. Σπίτι στην οδό Πολυλά και Αγίας Λαύρας (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

σμένες- επιφάνειες των τοίχων.

Συχνά τα σπίτια αυτά μας φέρνουν στο νου τις χαριτωμένες ιταλικές «βίλες» της τοσκανικής εξοχής. Σε άλλα πάλι είναι φανερές οι επιδράσεις του γαλλικού εκλεκτικισμού,

μέσα από τη ρευστή πλαστικότητα της σχολής της Beaux-Arts στο ύφος των μικρών επαύλεων (chalets) της εποχής του 1900, ενώ σπανιότερες είναι οι συντηρητικές συνθέσεις στο πνεύμα του όψιμου

κλασικισμού. Επικρατούσα είναι οπωσδήποτε η ομάδα των αρχιτεκτονημάτων που χτίστηκαν γύρω στο 1930, τα οποία αντανakλούν με σαφήνεια, τα μεν πρωιμότερα το

Συνέχεια στην 24η σελίδα

Συνέχεια από την 23η σελίδα

Art-Nouveau του κεντροευρωπαϊκού χώρου, τα δε μεταγενέστερα τον νεωτερισμό του Art-Deco, έως και τις ριζοσπαστικές ρασιοναλιστικές τάσεις του γερμανικού Bauhaus.

Οι εναλλασσόμενες αισθητικές ροπές φανερώνουν πάντως ότι οι οικιστές της κηπούπολης Κυπριάδη, προερχόμενοι ως επί το πλείστον από μια διακεκριμένη ομάδα αστών διανοουμένων και καλλιτεχνών, φάνηκαν απρόθυμοι να προσαρμοσθούν στα επαναλαμβανόμενα πρότυπα κατοικιών του αρχικού σχεδιασμού. Πράγματι, την περιοχή αυτή δημιουργήθηκε μια συγκέντρωση εργαστηρίων των πιο γνωστών ζωγράφων, αντιπροσωπευτικών της προοδευτικής γενιάς του '30, καθώς και της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Ανάμεσά τους ο Ουμβέρτος Αργυρός, ο Φώτης Κόντογλου, ο Σπύρος Παπαλουκάς, οι αδελφές Καναρέλη, ο Γιώργος Βακαλό, ο Γιάννης Σπυρόπουλος κ.ά. Εκεί έζησε επίσης και ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης που απέδωσε –με απaráμιλλη ευρηματικότητα και στοχαστικό ύφος στην έμπνευσή του– τις αισθητικές αξίες της ανόθευτης ελληνικής παράδοσης. Γείτονές του ήταν εξάλλου ο νεωτεριστής της λογοτεχνίας μας Γεώργιος Δροσίνης και ο αγωνιστής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης Δημήτρης Γληνός. Ήταν οι διανοούμενοι της εποχής, που αποτελούσαν εκεί, όλοι μαζί, μια συνεκτική μικρή κοινωνία ατόμων με λίγο πολύ συγκλίνουσες νοοτροπίες και αρχές. Ιδιότητες δηλαδή που συνέτειναν στην ανάπτυξη ενός σπάνιου συλλογικού αισθήματος των κατοίκων, μέσα στον περιορι-

Φαρδιές πρασιές και καταπράσινοι κήποι προσφέρουν μέχρι και σήμερα ευχάριστες οπτικές γωνίες σ' ένα προάστιο κοντά στο κέντρο της Αθήνας, στη συνοικία Κυπριάδη. Οδός Πολυλά (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

σμένο χώρο της κηπούπολης. Ιδιαίτερα οι καλλιτέχνες συναντιόντουσαν μεταξύ τους είτε στα εργαστήριά τους είτε στα φιλόξενα ταβερνάκια των γειτονικών εξοχών, προς τα Ανάκασα (δυτικά του Ποδονίφτη), προς το Γαλάτσι, προς τον Άγιο Λουκά της οδού Πατησίων. Αυτές οι συναντήσεις –πέρα από το αναπόφευκτο κουβεντολόι γύρω από τα ευχάριστα και δυσάρεστα του καθημερινού βίου– αναπόφευκτα

οδηγούσαν στην ανταλλαγή κριτικών απόψεων πάνω στα κρίσιμα αισθητικά ζητήματα της μεταβατικής δεκαετίας του '30. Έτσι έδωσαν στην κηπούπολη τη φήμη ενός μοναδικού –για τα δεδομένα της Αθήνας– κέντρου εικαστικών πρωτοβουλιών, το οποίο εύστοχα ο μεγάλος ζωγράφος μας Γ. Μόραλης αποκαλούσε «σχολή Κυπριάδη».

Στο σημερινό επισκέπτη της συνοικίας είναι ίσως τα ονόματα των

δρόμων της που φέρνουν στη σκέψη του αυτούς τους πρωτεργάτες της νεοελληνικής διανοήσης, όπως οδός Λυκούδη, οδός Πολυλά, οδός Λασκαράτου, οδός Ψυχάρη, πλατεία Παπαδιαμάντη, οδός Μητσάκη και άλλες παρόμοιες ονομασίες.

Πίσω από τις πρασιές αυτών των δρόμων και παρά τη δραστική ανοικοδόμηση επιβιώνουν μερικά σπίτια συντηρημένα με δυσκολίες και κάτω από τη βούληση της δεύτερης γενιάς των παλαιών οικιστών. Για τη διατήρησή τους και στην καλύτερη περίπτωση (διότι δεν λείπουν τα clubs και οι μπιραρίες) καλλιεργούνται ενδιαφέρουσες ιδιωτικές πρωτοβουλίες, όπως π.χ. η πρόσφατη επαναχρησιμοποίηση μιας ωραίας μονοκατοικίας (στην οδό Ψυχάρη 36), διαρρυθμισμένης σε καλλιτεχνικό κέντρο που στεγάζει χαρακτηριστικά δημιουργήματα, από τα καλύτερα της εικαστικής παραγωγής ζωγράφων και γλυπτών του μεσοπολέμου και νεωτέρων, οι οποίοι έζησαν στην περιοχή. Αλλού βεβαίως προσφέρονται χρηστικές λειτουργίες, όπως νηπιαγωγεία και παιδικοί σταθμοί, που απαιτούν ασφαλείς προσβάσεις, επιφάνειες πρασίνου και γενικά ένα ευχάριστο και οικείο περιβάλλον. Ένα περιβάλλον που οφείλει να διατηρηθεί πάση θυσία – ως «εν ανεπαρκεία αγαθό». Ένας πλούτος φυσικός και πολιτιστικός, που κινδυνεύει σήμερα να χαθεί. Η καθημερινή απειλή για τον περιορισμό του έχει ξεσηκώσει τους κατοίκους του Κυπριάδη και ανάμεσά τους τον Αριστομένη Προβελέγγιο, τον βετεράνο της αρχιτεκτονικής μας πρωτοπορίας, που δεν παύει σε κάθε ευκαιρία να εκδηλώνει την ηθική του συμπάρασταση για τη σωτηρία της κηπούπολης.

Οδός Πολυλά, Λυκούδη, Λασκαράτου, Ψυχάρη, Μητσάκη, πλατεία Παπαδιαμάντη... Τα ονόματα των δρόμων του Κυπριάδη μαρτυρούν ότι εκεί έζησαν διανοούμενοι, που αποτέλεσαν μια συνεκτική μικρή κοινωνία ανθρώπων. Σπίτι στην οδό Μητσάκη (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

«Χαρά»: πολυκατοικία πρότυπο

Σπάνιο παράδειγμα μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής με ευχάριστους και ανθρώπινους χώρους

ΤΕΤΡΑΩΡΟΦΟ συγκρότημα κατοικιών επί των οδών Πατησίων 337, Σκρα, Αννίνου και Τσίλλερ στο ύψος της Κυπριάδου.

Το συγκρότημα χτίστηκε το 1959-61 από την ΑΟΤΕ Νέστωρ, με αρχιτέκτονες τον Ιπόλλυτο Παπαηλιόπουλο και τον Αχιλλέα Σπανό και πολιτικό μηχανικό τον Μάριο Καρδαμίτση.

Οι τρεις άνδρες συνεργάστηκαν με πολύ κέφι και όραμα για να δημιουργήσουν μια πολυκατοικία καταλαμβάνει ένα πλήρες οικοδομικό τετράγωνο με ενιαίο τον εσωτερικό ακάλυπτο χώρο που διαμορφώθηκε σε κοινόχρηστο κήπο 34x18 μ., με πράσινο, πισίνα και παιδική χαρά, τόπο συγκέντρωσης των ενοίκων και των παιδιών τους.

Ο κοινόχρηστος αυτός κήπος εξασφαλίζει τη διαμπερότητα και τον άνετο φωτισμό και αερισμό σε όλα τα διαμερίσματα, περιορίζοντας τη χρήση των φωταγωγών μόνο στα λουτρά.

Το συγκρότημα περιλαμβάνει συνολικά 116 διαμερίσματα (ενός έως έξι δωματίων) και εννέα ισόγεια καταστήματα επί της οδού Πατησίων.

Η είσοδος στα διαμερίσματα του ισόγειου που βλέπουν στις τρεις οδούς Αννίνου, Σκρα και Τσίλλερ έχουν ανεξάρτητη είσοδο. Στα υπόλοιπα εξασφαλίζεται από τέσσερα ανεξάρτητα κλιμακοστάσια· τρία έως τέσσερα διαμερίσματα σε κάθε όροφο. Ουσιαστικά το συγκρότημα αποτελείται

Από τις πρώτες φωτογραφίες του τετράωρου συγκροτήματος κατοικιών «Χαρά», στον αριθμό 337 της οδού Πατησίων. Κτισμένο στο διάστημα 1959-1961, ανήκει στα ελάχιστα κοινόχρηστα κτίρια της Αθήνας που πέτυχε να δημιουργήσει ευχάριστους και βιώσιμους χώρους για τους ενοίκους του.

από τέσσερα στοιχεία με κάτοψη Γ, που ενώνονται και δημιουργούν ένα κλειστό ορθογώνιο. Ενας αυστηρός κάρναβος χαρακτηρίζει τόσο τις κατόψεις όσο και τις όψεις του συγκροτήματος, όπου το κατασκευαστικό σύστημα εκφράζεται με σαφήνεια και ειλικρίνεια. Η επιρροή της Unite d'habitation της Μασσαλίας του Le Corbusier που αν και άρχισε το 1946 ολοκληρώθηκε μόλις το 1952 είναι φανερή, ιδιαίτερα στις

απολήξεις των κλιμακοστασίων και των ανελκυστήρων στο δώμα.

Η ορθολογική οργάνωση της οικοδομής επέτρεψε να βελτιωθεί η ποιότητα της κατασκευής χωρίς αύξηση του κόστους και η παροχή στους ενοίκους εκτός από την κοινόχρηστη αυλή και άλλων κοινόχρηστων εγκαταστάσεων, όπως φρεάτια πτώσης απορριμμάτων και κλιβάνους καύσης τους κ.ά.

Η «Χαρά» όπως και η «Μπλε Πο-

λυκατοικία» των Εξαρχείων του Κ. Παναγιωτάκου είναι δυο από τα σπάνια παραδείγματα μεταπολεμικής, η μια, και μεσοπολεμικής η δεύτερη πολυκατοικία, όπου οι αρχιτέκτονες τους προσπάθησαν και πέτυχαν σε μεγάλο βαθμό να δημιουργήσουν χώρους ευχάριστους και βιώσιμους για τους ενοίκους τους, που να διευκολύνουν την πιο ανθρώπινη επαφή μεταξύ τους.

Μ. ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ

Εξωτερική όψη και κοινόχρηστοι χώροι στη «Χαρά». Ο κήπος του συγκροτήματος, 34x18 μ., εκτός από πράσινο, παιδική χαρά και τόπο συγκέντρωσης των ενοίκων, εξασφάλισε τη διαμπερότητα και τον φυσικό φωτισμό σε όλα τα διαμερίσματα (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Τότε, στην οδό Πατησίων...

Ενθυμήσεις από το μαγικό μικρόκοσμο της γειτονιάς στη δεκαετία του '50

Δεν πρόλαβε να συμπληρώσει ούτε τα πέντε της η δεκαετία του '50 και οι γραμμές του τραμ ξηλώθηκαν από την οδό Πατησίων επί των ημερών Κ. Καραμανλή, υπουργού Δ. Εργων, στην κυβέρνηση Αλ. Παπάγου. Το έργο θεωρήθηκε τότε σπουδαίο και τολμηρό, στο πλαίσιο του «εκσυγχρονισμού» της πρωτεύουσας. Το ξήλωμα πάντως επιδοκιμάστηκε ενθουσιωδώς από τα παιδιά που επί μεγάλο διάστημα έπαιζαν διάφορα παιχνίδια στα χώματα και στα χαλίκια της οδού Πατησίων χωρίς το φόβο ότι θα τους «πατήσει» κανένα όχημα... (φωτ.: συλλογή Ν.Ε. Τόλη).

Του Κ. Ι. Αγγελόπουλου

ΤΑ ΤΖΑΜΙΑ της μπαλκονόπορτας στην τραπεζαρία έτριζαν δυνατά κάθε που περνούσε απ' έξω το τραμ, αλλά κανένα στο σπίτι δεν αισθανόταν ενόχληση από αυτό. Σεπτέμβριος 1951, και η οικογένεια ήταν ευτυχής που είχε μετακομίσει σε διαμέρισμα καινούργιας πολυκατοικίας στην οδό Πατησίων, κοντά στη στάση Καλιφρονά, προερχόμενη από το σπίτι της αγρίως ταλαιπωρημένης και κατατρυπημένης από τα Δεκεμβριανά του '44 οδού Ευρυπίδου. Στην οδό Πατησίων, αρχές του '50, όλα είναι ανοικτά και φωτεινά. Παλιά δώροφα σπίτια, λίγες προπολεμικές πολυκατοικίες, πολλά περιβόλια, μονώροφα σπίτια με αυλή, μικρά μαγαζιά και οικοπέδα πνιγμένα στα α-

γριόχορτα. Στις καθέτους, όλες χωματόδρομοι, αφθονούν οι «αλάνες», μικροί παράδεισοι για παιδικά παιχνίδια και ποδόσφαιρο. Τα αυτοκίνητα είναι τόσο πολύ λίγα στους δρόμους, ώστε η εμφάνισή τους συνοδεύεται από γιουχάσματα των πιτσιρικών, που αναγκαστικά διακόπτουν για λίγα δευτερόλεπτα το παιχνίδι τους.

Η δική μας πολυκατοικία δεν μοιάζει με κάποια άλλη της περιοχής. Είναι δακτυλοδεικτούμενη, ιδίως από τον παιδόκοσμο, για ένα σπουδαίο λόγο: Ακριβώς απέναντί της, γωνία με την οδό Σκαλιστήρη, βρίσκεται το καλοκαιρινό σινεμά «Λίντο». Αυτό σημαίνει ότι από τα μπαλκόνια της αριστερής πλευράς της πολυκατοικίας και από την τάρταρα παρακολουθεί κανείς άνετα επί τρεις και πλέον μήνες όποια ται-

νία του αρέσει! Είναι εκείνη την εποχή τόσο η ησυχία στην οδό Πατησίων, ιδιαιτέρως τα βράδια, ώστε από το μπαλκόνι ακούγονται καθαρότητα οι διάλογοι και η μουσική της προβαλλόμενης ταινίας.

Την ησυχία διακόπτει μόνο το πέραςμα του τραμ, αλλά είναι πολύ μικρό αυτό το κακό, όταν κάθε βράδυ μπορείς να βλέπεις τον Χάμφρεϊ Μπόγκαρντ, την Μέριλιν Μονρόε, τον Οντι Μόρφι, τους ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης, τη Γεωργία Βασιλειάδου, τον Λογοθετίδη...

Το τελευταίο τραμ

Στα μέσα της δεκαετίας του '50 η Πατησίων, χωρίς τραμ πια, με τα κίτρινα τρώλει να προειδοποιούν για τον επερχόμενο «εκσυγχρονισμό», αρχίζει να αλλάζει. Αλλά η αλλαγή

γίνεται με αργούς ρυθμούς και η γειτονιά μας, στην περιοχή που εκτείνεται από την οδό Αγίου Μελετίου έως την πλατεία Κολιάτσου και καθέτως από την πλατεία του Αγίου Ανδρέα, στην οδό Λευκωσίας, έως τη σπουδαία Φωκίωνος Νέγρης, έχει ακόμη μπροστά της κάμποσα ωραία χρόνια. Στην οδό Πατησίων τα άκτιστα οικοπέδα αρχίζουν να λιγοστεύουν, όμως από την άλλη πλευρά αρχίζει να αυξάνει ο αριθμός των νέων κινηματογράφων και των ζαχαροπλαστειών, πράγμα που ανοίγει νέες «ευκαιρίες» για καλύτερη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ιδιαιτέρως των νεανικών παρεών. Τέλη του '50, αρχές της δεκαετίας του '60 κόνουν την εμφάνισή τους και τα πρώτα σφαιριστήρια, που μαζεύουν όλα τα «κακά παιδιά» των σχολεί-

Κατηφορίζοντας τη λεωφόρο Αλεξάνδρας πριν από 40 χρόνια, έτσι συναντούσες την οδό Πατησίων, εκεί στην πλατεία Αιγύπτου (αριστερά). Τα τρόλεϊ μόλις έχουν κάνει την εμφάνισή τους κι όσο για την κίνηση στους δρόμους, μπορεί κανείς να την κρίνει από τη φωτογραφία αυτή. Στο κέντρο διακρίνεται, επί της Πατησίων, το κτίριο που στεγάζει σήμερα τα γραφεία της ΓΣΕΕ. Δεξιότερα, στο χαμηλό διώροφο, που δεν υπάρχει σήμερα, στεγαζόταν ο «Λουμπιέ», ένα από τα (πολύ λίγα) σπουδαία ζαχαροπλαστεία της περιοχής. Δεξιότερα, στην επόμενη γωνία που μόλις διακρίνεται, έκαναν τις Κυριακές πιάτσα τα ταξί που με ένα δίσφραγγο ανέβαζαν τους φιλάθλους στο γήπεδο του «Παναθηναϊκού», ψηλά στη λεωφόρο Αλεξάνδρας (φωτ.: Κ. Μεγαλοκονόμου).

ων, που ασκούνται εκεί, κυρίως στα «ποδοσφαιράκια» και στα «φλιπεράκια», προκαλώντας την οργή γονέων και καθηγητών. (Γενικώς τα παιδιά που μεγαλώνουν στην οδό Πατησίων και στους γύρω δρόμους εκείνα τα χρόνια είναι «ατίθασα» και πολύ «του έξω».)

Τα «στέκια»

Σήμερα η οδός Πατησίων είναι γεμάτη καταστήματα όλων των ειδών και μεγεθών. Στα χρόνια της δεκαετίας του '50 και στα μέσα της επόμενης δεν υπήρχαν παρά μόνο μικρά μαγαζιά για την κάλυψη καθημερινών αναγκών. Μπακάλικά, μανάβικα, κρεοπωλεία, φούρνοι, κουρεία, ήταν κυρίως τα εμπορικά της περιοχής. Τα υπόλοιπα ψώνια γίνονται στο κέντρο της Αθήνας. Η οδός Πατησίων προσφερόταν πιο πολύ για βόλτες, για σινεμά, για καφέ και παγωτό στα ζαχαροπλαστεία. Αυτό που λέμε σήμερα «καφετέρια» δεν υπήρχε ακόμη. Τα θερινά «στέκια» ήταν ο κήπος του Μουσείου, η πλατεία Αμερικής (Αγάμων για τους παλαιότερους), η πλατεία Κολιάτσου και τα ζαχαροπλαστεία στο τέρμα Πατησίων. Οι πιο «κοσμικοί» ανηφόριζαν εκατό μέτρα για να καθήσουν στο «Σελέκτ» και στο «Οριεντάλ» στη Φωκίωνος Νέγρη, ενώ «σπέσιαλ» βραδιές με τραγουδιστές και «νούμερα» προσέφερε λίγα μέτρα πάνω από

Συνέχεια στην 28η σελίδα

Αρχή της οδού Πατησίων, γωνία με Πανεπιστημίου, δεκαετία του '50. Δεξιά το ξενοδοχείο EXCELSIOR, σήμερα Εθνική Τράπεζα. Απέναντι η «Αστόρια», που δεν υπάρχει πια. Στη θέση της υψώνεται ένα «μοντέρνο» κτίριο (φωτ.: αρχείο Ν. Πολίτη).

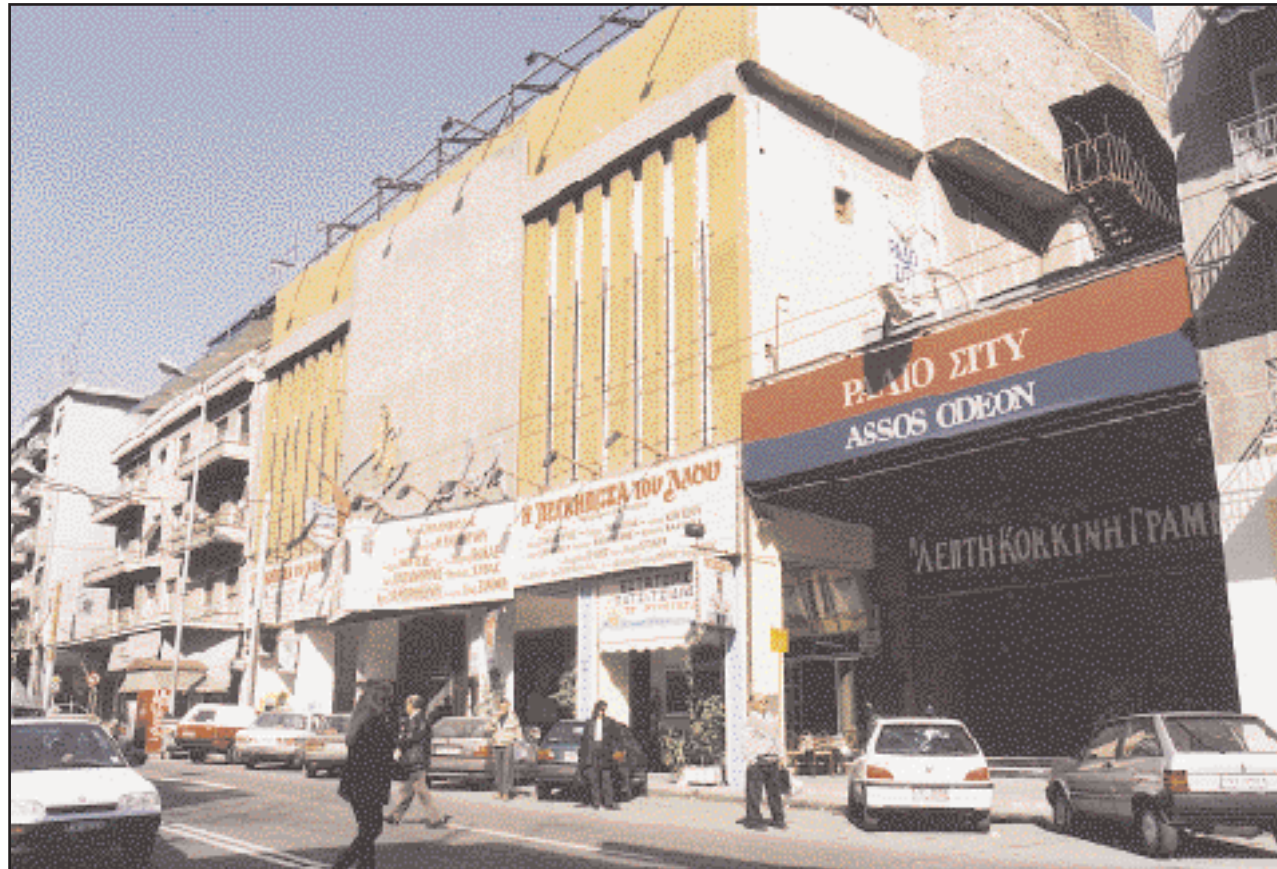
Συνέχεια από την 27η σελίδα

την οδό Πατησίων δίπλα στο Πάρκο, το «Γκριν Παρκ», στις αρχές του '60. Στις παρόδους της Πατησίων αφθονούσαν οι ταβέρνες (καθώς και τα «κόκκινα φανάρια» στα ημιυπόγεια των πολυκατοικιών). Οι «τινέιτζερς» της εποχής κινούνταν σε στέκια που είχαν να κάνουν κυρίως με τα σχολεία στα οποία φοιτούσαν. Τα παιδιά του διάσημου 2ου Γυμνασίου σύχναζαν στην πλατεία Βικτωρίας, τα παιδιά του 8ου Γυμνασίου στον Αγιο Νικόλαο ή στην πλατεία Κολιάτσου και οι μαθητές του θρυλικού «Αθηναϊκού Λυκείου» του Αυξέντιου Τυχόπουλου, της οδού Λήμνου, στην πλατεία του Αγ. Ανδρέα και στην πλατεία Αμερικής. Κάθε τέτοια «περιοχή» είχε και τα δικά της σφαιριστήρια και τα στέκια των ποδοσφαιρόφιλων.

Με λίγα λόγια, στην παλιά οδό Πατησίων ο κόσμος ήταν μικρός. Ετσι και στη δική μας γειτονιά, όλοι λίγο-πολύ γνωρίζονταν μεταξύ τους. Καθένας ήξερε τουλάχιστον ποιος μένει απέναντι ή πιο πέρα. Και για κάμποσα χρόνια μέσα στις πολυκατοικίες οι ένοικοι διατηρούσαν τις συνήθειες της παλιάς γειτονιάς. Οι πόρτες των διαμερισμάτων έμεναν για πολλές ώρες την ημέρα ανοικτές, οι νοικοκυρές κουβέντιαζαν και αντάλλασαν φαγητά, τα παιδιά των οικογενειών έπαιζαν στο κλιμακοστάσιο.

Γοργές αλλαγές

Η κίνηση των οχημάτων στην οδό Πατησίων άρχισε να μεγαλώνει από τα τέλη της δεκαετίας του '50. Ασυνηθιστος ο κόσμος στην πολλή κυκλοφορία μπήκε σε μπελάδες. Για να περάσεις στο απέναντι πεζο-

Μικρός και ασήμαντος φαντάζει σήμερα ο κινηματογράφος «Ράδιο Σίτυ», έτσι στριμωγμένη όπως είναι η πρόσοψή του, δίπλα στα υψηλότερα απρόσωπα κτίρια από τα πολλά που άλλαξαν την εικόνα της οδού Πατησίων από τα τέλη της δεκαετίας του '60 και πέρα. Γνώρισε όμως μεγάλες δόξες το «Ράδιο Σίτυ», που τέλη του '50 εντυπωσίαζε με την πολυτελή αίθουσα, τα σύγχρονα μηχανήματα ήχου και τη «σούπερ οθόνη» του. Το 1958, αν θυμόμαστε καλά, όλη η γειτονιά, εκεί δίπλα στο παλιό Λυσοιατρείο, ζούσε ένα βράδυ το μεγάλο γεγονός: η Ελίζαμπεθ Τέιλορ αυτοπροσώπως ερχόταν να παρακολουθήσει την ελληνική «πρώτη» της ταινίας «Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες», μαζί με το σύζυγό της, παραγωγό Μάικ Τοντ! Το «Ράδιο Σίτυ» φάνταζε στα παιδικά μάτια μας σαν ουρανοξύστης εκείνη την ημέρα (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

δρόμιο έπρεπε πλέον να προσέχεις πολύ. Ακόμη δεν υπήρχαν τα φανάρια και τα ατυχήματα άρχισαν να πληθαίνουν. Η μεγάλη ανησυχία των γονιών για τα παιδιά ήταν μήπως και περάσουν απέναντι «κρυ-

φά», παραβαίνοντας τον κανόνα που ήθελε να γίνεται το πέρασμα μόνο με συνοδεία κάποιου μεγαλύτερου. Γυμνασιόπαις, θυμάμαι να μου ζητάει η γειτόνισσα να περάσω απέναντι τον μικρό που θα πήγαινε

σχολείο, γιατί η ίδια ήταν άρρωστη και δεν μπορούσε να βγει στο δρόμο. Ολα αυτά όμως δεν κράτησαν πολύ. Τα φανάρια, ο «Σταμάτης» και ο «Γρηγόρης», έβαλαν τα πράγματα στη θέση τους. Και η κίνηση μαζί και ο θόρυβος στην κάποτε ήσυχη Πατησίων άλλαξαν την ατμόσφαιρα της διάσημης οδού, που στα τέλη της δεκαετίας '60 είχε χάσει πια τις πιο πολλές από τις χάρες της. Οι παλιές ωραίες μονοκατοικίες είχαν χαθεί, για περιβόλια και «αλάνες» ούτε λόγος πια, και -το χειρότερο- τα θερινά σινεμά άρχισαν να λιγοστεύουν στη συνέχεια. Η οδός Πατησίων δεν έπαψε να είναι ζωντανή, αλλά η «γλύκα» της είχε χαθεί, μετά το κλείσιμο εκείνης της δεκαετίας. Λίγα χρόνια αργότερα έκλεισε και το «Λίντο», και έτσι η πολυκατοικία μας έμοιαζε πια με τις εκατοντάδες άλλες, που είχαν συμπληρώσει την «ανάπτυξη» της περιοχής.

Σήμερα η οδός Πατησίων είναι πνιγμένη από αυτοκίνητα, υπάρχουν καταστήματα, σούπερ μάρκετ, «φαγάδικα» και καφετέριες για όλα τα γούστα, δεν υπάρχει πλέον ούτε μια ισόγειος κατοικία σε όλο το μήκος της, τα στέκια είναι τελείως απρόσωπα και οι παλιοί κάτοικοι πούλησαν ή νοίκιασαν τα σπίτια τους και έγιναν «καπνός».

Μαζί μ' αυτούς και εγώ. Πάντοτε ευγνώμων στην καλή τύχη μου, να έχω ζήσει είκοσι θαυμάσια χρόνια στην πιο όμορφη Πατησίων που γνώρισαν οι Αθηναίοι μεταπολεμικώς.

Πλατεία Αμερικής (Αγάμων, για τους παλαιότερους). Σήμερα μοιάζει με πολλές άλλες αθηναϊκές πλατείες, χάρη στις κατά καιρούς «εμπνευσμένες» παρεμβάσεις δημορχιακών αρχών. Τη θυμόμαστε κλεισμένη γύρω γύρω με πυκνές φυλλωσιές, όμορφη και δροσερή έως τα χρόνια της δεκαετίας '60 (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

«Η μεγαλύτερα εις μήκος οδός»

Πατησίων: ένας ζωντανός ασφάλτινος «ποταμός» στην καρδιά της πολύβουης πόλης

Από τις κεντρικότερες οδικές αρτηρίες της πρωτεύουσας, η οδός Πατησίων δέχεται καθημερινά μεγάλο αριθμό οχημάτων. Η κυκλοφοριακή συμφόρηση είναι συχνή και αναπότρεπτη (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Του Γιώργου Τσίρου

ΜΙΑ ΦΟΡΑ κι έναν καιρό η οδός Πατησίων διέσχιζε τις καλύτερες συνοικίες των Αθηνών και κατέληγε στην ομώνυμη... εξοχική περιοχή, άλλως γνωστή και ως «Αλυσίδα», που κατακλυζόταν κάθε Πρωτομαγιά από κόσμο και κοσμάκη. Στη σημερινή οδό Φωκίωνος Νέγρη ζούσαν κάποτε αλεπούδες, ενώ στη σκοτεινή κι έρημη πλατεία Ανθεστηρίων –κατόπιν Αγάμων και νυν Αμερικής– κατέφευγαν για κρυφά αγκαλιάσματα τα ζευγαράκια...

Γενιές ολόκληρες μεγάλωσαν ακούγοντας παραλλαγές της ίδιας ιστορίας. Ενός μοντέρνου, αστικού παραμυθιού που, προς απογοήτευσιν όσων νιώθουν κάτι να τους δένει με το δρόμο αυτόν, την «μεγαλύτερα εις μήκος οδό των Αθηνών», δεν τελειώνει μ' ένα «έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα». Για την ακρίβεια η ζωή εδώ, στην Κυψέλη, τα Πατήσια και τα πέριξ, για χρόνια ακολουθούσε αργά και σταθερά τον κατήφορο της υποβάθμισης, ώπου σταθεροποιήθηκε – στον πάτο. Τι άλλο πια να φοβηθούν οι περίοικοι; Περισσότερες πολυκατοικίες δεν χωρούν. Ο θόρυβος και το νέφος έχουν αγγίξει προ πολλού τις μέγιστες τιμές τους. Το παρκάρισμα είναι σχεδόν αδύνα-

το. Η κίνηση στον ασφάλτινο «ποταμό» λίγο απέχει από την ακινησία.

Μόνον όσοι βλέπουν πολλές ειδήσεις (ξέρετε, εκείνες που θυμίζουν αστυνομικά θρίλερ) «διαβεβαιώνουν» ότι η περιοχή θα κατακυλήσει κι άλλο, στην «γκετοποίηση» (sic). Είναι οι ίδιοι που ζουν με την υποψία ότι η ημιυπόγεια γκαρσονιέρα της πολυκατοικίας τους έχει μεταβληθεί σε κρησφύγετο αλλοδαπών κακοποιών και βάζουν τους θυρωρούς να διώχνουν όποιον επίδοξο ενοικιαστή τους ζητήσει πληροφορίες, μιλώντας σπαστά ελληνικά. «Έχουν δει πολλά τα μάτια μας», είναι η τυποποιημένη εξήγηση που δίνουν.

Όσοι έχουν αρκετά χρήματα στην άκρη φεύγουν ρίχνοντας μαύρη πέτρα πίσω τους. Εκείνοι που δεν έχουν – ή βρίσκουν αδύνατο να δώσουν τέλος στο συμβιβασμό της συνήθειας – παραμένουν στην πυκνοκατοικημένη, τσιμεντένια ζούγκλα, ασφαλιζοντας με διπλές κλειδαριές τα υπάρχοντα και τα όνειρά τους σε διαμερισμάτια τριακονταετίας. Έχουν για συντροφιά τις αναμνήσεις τους, τα απομεινάρια του παρελθόντος (αν όχι ένδοξου, σίγουρα πιο ανθρώπινου) και τα καχεκτικά φυτά στις γλάστρες. Βάζουν στοιχήματα για το ποια μπορεί να είναι η επόμε-

νη «παρέμβαση» των αρμοδίων μετά τις ζαρντινιέρες, τους λεωφορειόδρομους, τους φανοστάτες και τα καγκελάκια. Και βρίσκουν παρηγοριά στη σκέψη ότι υπάρχουν και χειρότερα' εύκολα επιχειρήματα τους προσφέρει η παράλληλη οδός Αχαρνών, σε σύγκριση με την οποία ακόμη και η Πατησίων αποπνέει μία ψευδαίσθηση μεγαλείου...

Εναπομείναντα στολίδια

Στο κάτω – κάτω της γραφής, η Πατησίων έχει κρατήσει μερικά «στολίδια» για να διασκεδάσει την ασχήμια της. Έχει το Μετσόβιο Πολυτεχνείο και το Αρχαιολογικό Μουσείο, έχει το «Ακροπόλ Παλάς» που ήταν κάποτε το πολυτελέστερο ξενοδοχείο στην πόλη και τώρα επισκευάζεται, έχει δίπλα της και τον πνεύμονα του Πεδίου του Άρεως για να ξεκλέβει ανάσες οξυγόνου. Της έχουν μείνει μερικά θέατρα και κινηματογράφοι για να της δίνουν ζωή τα βράδια, της έχει μείνει και το ερείπιο του Φιξ που απέκτησε πλέον και παρκάκι με σιντριβάνι για να παίρνουν τον αέρα τους οι συνταξιούχοι και να παίζουν τα προνήπια με τα κουβαδάκια τους... Μαζί με τις πλατείες και τα λιγοστά πα-

λαιά κτίρια που διασώθηκαν από την αντιπαροχή, αυτά τα «αξιοθέατα» ξεγελούν το βλέμμα και κρατάνε ζωντανή την ελπίδα ότι δεν αποκλείεται, κάποτε, να γίνει μία καινούργια αρχή.

Κι αν χρειαστεί να βάλει το χέρι του κάποιος... θεός στην αναγέννηση του δρόμου, αυτός δεν μπορεί να είναι παρά ο Κερδώος Ερμής, που βάλθηκε τα τελευταία χρόνια να μετατρέψει το κεντρικό κομμάτι της οδού σε δεύτερο Κολωνάκι (σ.σ. σιγά τη φιλοδοξία, αλλά από το τίποτα...). Τις ώρες αιχμής γεμίζουν τα πεζοδρόμια και τα δοκιμαστήρια με κόσμο· έναν ολόκληρο στρατό, «οπλισμένο» με πιστωτικές κάρτες, σε καταναλωτική επιδρομή! Παλιοί και νέοι μικροπωλητές απλώνουν σε πάγκους τηνπραμάτειά τους, από άνθη και βιβλία μέχρι κοσμήματα, θυμιάματα και πίνακες ζωγραφικής, συμβάλλοντας κι αυτοί στο πανηγύρι... Κορνάρουν τα αυτοκίνητα, μπλέκονται οι κεραίες των αργοκίνητων τρόλεϊ, ψάχνουν «απάγκιο» να «αράξουν» τα ταξί, επικρατεί το αλαλούμ που κρατά στη ζωή όλες τις μεγάλες πόλεις...

Τότε είναι που ο δρόμος βρίσκεται στα καλύτερα ή τα χειρότερα του, ανάλογα με τη διάθεση. Υπάρ-

Συνέχεια στην 30ή σελίδα

Το Πεδίον του Αρεως διευκολύνει τον περίπατο πρωτίστως των κατοίκων της Πατησίων και φυσικά των γύρω περιοχών (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Το «MINION» είναι ένα από τα παλαιότερα εμπορικά καταστήματα της Πατησίων. Σήμερα, η εμπορική αγορά του δρόμου είναι από τις πλέον εύρωστες (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

Συνέχεια από την 29η σελίδα

χουν εκατομμύρια πράγματα να δεις –αρκεί να προσέξεις– και πρόσωπα αμέτρητα που προκαλούν να μαντέψεις τη δική τους, καθημερινή ιστορία. Παιδιά με τα σακιά τους γεμάτα τετράδια κι ελπίδες, περιμένουν το τρόλεϊ για το φροντιστήριο ή τη σχολή. Ζευγάρια περπατούν χέρι – χέρι από βιτρίνα σε βιτρίνα, για να διαλέξουν μαζί ρούχα και παπούτσια. Φιντανάκια του γειτονικού «Πανελληνίου» επιστρέφουν με βήματα βαριά και κουρασμένα από την προπόνηση. Κόσμος πάει κι έρχεται, απ' τη δουλειά στο σπίτι – ως δρόμος διπλής κατεύθυνσης, η Πατησίων εξυπηρετεί και τις δύο διαδρομές. Καμιά φορά, όταν ο ουρανός είναι καθαρός, αν σηκώσεις κανείς το βλέμμα βλέπει στο βάθος την Ακρόπολη, να του θυμίζει από πού ξεκίνησε η πόλη αυτή και πού κατέληξε...

Όταν πια πέφτει το σούρουπο, οι παρέες ανηφορίζουν για καφέ στη Φωκίωνος Νέγρη ή μπαίνουν στα σινεμά που απέμειναν... «Τριανόν», «Αθηνά», «Αελλώ», «Μπροντγουέι», «Αττικά», «Ράδιο Σίτι»... Κάποιοι άλλοι, δυστυχώς, δεν κατάφεραν να ακολουθήσουν το ρεύμα της ανακαίνισης και να επωφεληθούν από την πρόσφατη στροφή του κοινού στον κινηματογράφο: Ο «Αχιλλεύς» έχει γίνει αίθουσα μπούλινγκ. Η «Αντζελα» έκλεισε και το υπέροχο κτίριό της είναι εγκαταλειμμένο.

Τα τελευταία χρόνια έχουν ανοίξει και καινούργια στέκια, τα «δικτυω-

Ο,τι απέμεινε από το παλιό εργοστάσιο του «ΦΙΕ». Ο κήπος του, τελευταία, δέχθηκε τις περιποιήσεις του δήμου. Το κτίριο παραμένει πάντα ετοιμόρροπο... (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).

μένα» καφενεία όπου περνούν ώρες ατέλειωτες οι πρωτάρηδες ερευνητές του Ιντερνετ ταξιδεύοντας στον Κυβερνοχώρο συνοδεία καφέ και τσιγάρου. Οι «ψαγμένοι» πηγαίνουν για ποτό στη «Στοά» ή στο «Blue Café». Οι πότες της παλιάς σχολής ξεχνιούνται στη νοσταλγική ηρεμία του «Au Renoir», του παλιότερου μπαρ της Αθήνας (από το 1958!) Τουλάχιστον αυτό, αντιστέκεται.

Οι διανομείς «γρήγορου» φαγητού αρχίζουν δρομολόγια. Στην Πατησίων, το φαγητό είναι μόνο «γρήγορο». Διαλέξετε: σουβλάκι – πίτσα ή χάμπουργκερ; Οικογένειες μεταναστών κάνουν τις βόλτες τους και σταματούν στα μεγάλα περίπτερα για να αγοράσουν εφημερίδες από την πατρίδα τους. Στο «Εβερεστ» της Αγίου Μελετίου, οι ξενύχτηδες κάνουν ουρά για σάντουιτς και οι ταξιτζήδες σταματούν για να αγοράσουν φραπέ σε πλαστικό ποτήρι. Οι ρυθμοί πέφτουν αλλά η «καρδιά» του δρόμου ποτέ δεν σταματά να κτυπά και να κρατά στη ζωή αυτό το γέρικο, τλαιπωρημένο «κορμί». Μάλλον, ποτέ δεν πρόκειται να στατήσει...

Το Μουσείο Μπενάκη, ο Αντώνης Σ. Μαΐλης, ο Χαρίλαος Πατέρας, ο Νίκος Πολίτης, η Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν και η Ναταλία Σαμαρά-Γκαϊτλιχ στήριξαν πρόθυμα την εικονογράφηση αυτού του αφιερώματος. Τους ευχαριστούμε.

Η «Αντζελα» έχει απομείνει στην οδό Πατησίων να θυμίζει άλλες εποχές. Το «Τρίανον», η «Αθηνά», το «Αελλώ», το «Μπροντγουέι», η «Αττικά», το «Ράδιο Σίτυ» (1954) προβάλλουν ακόμα ταινίες, παραμένοντας πάντα πόλος έλξης των κατοίκων μιας πυκνοδομημένης και πυκνοκατοικημένης περιοχής. Η «Αντζελα» ήταν χαρακτηριστικό δείγμα του μοντέρνου κινήματος, που στέγαζε στην ταράτσα και θερινό κινηματογράφο (φωτ.: Γ. Μπαρδόπουλος).